

Μακεδονικά

Τόμ. 16, Αρ. 1 (1976)

Συνόδης Δ. Παπαδημητρίου, 1859-1921: (ένας ελάχιστος γνωστός λόγιος από τη Θεσσαλονίκη)

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.636](https://doi.org/10.12681/makedonika.636)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1976). Συνόδης Δ. Παπαδημητρίου, 1859-1921: (ένας ελάχιστος γνωστός λόγιος από τη Θεσσαλονίκη). *Μακεδονικά*, 16(1), 174-201. <https://doi.org/10.12681/makedonika.636>

ΣΥΝΟΔΗΣ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, 1859-1921

(Ένας ελάχιστος γνωστός λόγιος από τη Θεσσαλονίκη)*

*Möge es auch im neuen Russland
nicht an Gelehrten fehlen, die
seine ausgezeichnete Arbeit fortsetzen!*

[*Ανωνύμου, Byzantidische Zeitschrift 24(1923-1924) 294*]

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τό όνομα τοῦ Συνόδη Δ. Παπαδημητρίου εἶναι βέβαια ἄρκετά γνωστό στόν κύκλο τῶν ἀσχολουμένων μέ τά κείμενα τῆς μεσαιωνικῆς μας γραμματείας, εἶναι ὁμως λυπηρό ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, μέ μιὰ τόσο ἀξιόλογη προσφορά στόν ἐπιστημονικό καί ἐκπαιδευτικό τομέα, παραμένει σχεδόν ἄγνωστος στήν Πατρίδα του. Ὡς τώρα δέν ἔχει γραφτῆ, ὅσο γνωρίζουμε, μιὰ βιογραφία ἢ ὁποιοδήποτε, μικρό ἔστω βιογραφικό σημεῖωμα, γιά τόν λαμπρό αὐτόν ἐπιστήμονα¹. Τό κενό αὐτό ἀκριβῶς θά προσπαθήσουμε νά καλύψουμε κάπως μέ τό βιογραφικό καί βιβλιογραφικό μας σχέδιασμα.

Στό Ἄρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου βρίσκειται ἕνας φάκελλος μέ τά στοιχεῖα: ΣΤ' 58: "Εγγραφα Συνόδη Παπαδημητρίου².

*. Οἱ κυριότερες βραχυγραφίες:

BZ = Byzantinische Zeitschrift (Μόναχο)

LIFONU = Letopis' Istoriko-Filologičeskago Obščestva pri Imp. Novorossijskom Universitete (= Χρονικό τοῦ Ἱστορικο-Φιλολογικοῦ Συλλόγου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Νεορωσικοῦ Πανεπιστημίου), Ὁδησός:

α. VO = Vizantijskoe Otdelenie (Βυζαντινὸ Τμήμα).

β. VSI.O. = Vizantijskoe-Slavjanskoe Otdelenie (= Βυζαντινο-Σλαβικό Τμήμα).

VV = Βυζαντινά Χρονικά-Vizantijskij Vremennik (Πετρούπολις-Λένινγκρατ).

1. Μοναδική ἴσως ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τό μικρό σημεῖωμα στό περιοδικό BZ 24 (1923-1924) 294. (Βλ. καί τό σημεῖωμα τοῦ Ο. Μ(erlier), Synodis Papadimitriou, «BYZANTION», 6 (1931) 968-970, καθὼς καί τό ἐκκλαϊκευτικό ἄρθρο μου [Βλ. Κ. Παπoυλίδη, Συνόδης Παπαδημητρίου (1859-1921), «Μακεδονική Ζωή», τεύχος 123, Αὐγουστος 1976, σ. 40-41. Πρβλ. ἐπίσης καί Χ. Λ(αμπρινού), Ἐνας ἄγνωστος ἐπιστήμονας. Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου καί ἡ μεγάλη προσφορά του. Στοιχεῖα ἀπό μιὰ διάλεξη, Ἐφημ. «Μακεδονία» 27.3.1976]. (Πρβλ. ἐπίσης καί Ἄνω νύμου, Jubilej prof. S. D. Papadimitriu, «GERMES», 1913, τεύχ. 3, σ. 146-8). »

2. Στό ἐξῆς οἱ παραπομπές στό φάκελλο αὐτό θά γίνονται μέ τῆ συντομογραφία: Ἄρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58.

Με βάση τὰ ἔγγραφα αὐτά, πού μόνο ὀρισμένες βιογραφικὲς λεπτομέρειες μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν, καὶ ἄλλες ἔρευνές μας, ἰδίως στὴν ΕΣΣΔ¹, συντάξαμε τὸ βιογραφικὸ καὶ βιβλιογραφικὸ αὐτὸ σχεδίασμα, τοῦ ὁποῖου γνωρίζουμε βέβαια τὶς ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειες. Ἐλπίζουμε ὅμως στὸ μέλλον τὸ κείμενο αὐτὸ νὰ ἀποτελέσῃ τὴ βάση τῆς βιογραφίας καὶ τῆς βιβλιογραφίας τοῦ Συνόδη Δ. Παπαδημητρίου.

II. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

ἽΟ Συνόδης Δ. Παπαδημητρίου γεννήθηκε τὸ 1859² στὴ Θεσσαλονίκη³. «...Τὸ 1859...ἡ Θεσσαλονίκη, γράφει ὁ Γ. Ι. Θεοχαρίδης⁴, εἶχε τὴν ὄψη μιᾶς τουρκόπολης. Τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Κοινότης, ἦταν συγκεντρωμένη μεταξὺ τῆς Καμάρας καὶ τῆς Ἁγία-Σοφιάς καὶ γύρω στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Ἀπὸ τὸ Ἱπποδρόμιο ὡς τὴν Ἀγορὰ καὶ πρὸς τὴ θάλασσα ἦταν οἱ Ἐβραιομαχαλάδες. Γύρω στὸ λιμάνι ἦταν ἡ συνοικία τῶν ξένων, ὁ Φραγκομαχαλάς. Στὴν ἐπάνω δὲ πόλη, ἀπ' τὴν ὁδὸ Ἁγίου Δημητρίου καὶ πάνω, ἀνέβαιναν οἱ ἀπρόσιτοι στοὺς Χριστιανοὺς τουρκομαχαλάδες». ἽΟ Συνόδης Παπαδημητρίου ἦταν γιὸς τοῦ ἱερέως Δημητρίου⁵. Δὲν ἔχουμε καμιὰ πληροφορία γιὰ τὸ ὄνομα τῆς μητέρας του, γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ του κατάστασι⁶ καὶ γιὰ τὸ περιβάλλον τῶν νεανικῶν του χρόνων στὴ Θεσσαλονίκη. Τελείωσε τὸ γυμνάσιο τῆς Θεσσαλονίκης⁷ τὸ 1874⁸. Γιὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1873-1874 στὴ Θεσσαλονίκη γνωρίζουμε ὅτι λειτούργησαν

1. Πολλὲς βιογραφικὲς πληροφορίες θὰ μπορούσαμε νὰ ἀντλήσουμε καὶ ἀπὸ τὸ σχετικὸ φάκελλο τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου, πού δυστυχῶς σήμερα δὲ σώζεται, ἀφοῦ, ὅπως μᾶς πληροφόρησε στίς 14.5.1974 (Ἀριθ. Πρωτ. 12389/74) ἡ ἀρμόδια ὑπηρεσία τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου ὁ φάκελλος τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου ἀποτεφρώθηκε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1945. [Βλ. καὶ Κεντρικὰ Κρατικὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τῆς ΕΣΣΔ (Λένινγκραντ): Φ. 733].

2. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 17, 21 (δικὴ μου ἀρίθμηση). 1856 κατὰ τὰ Κεντρικὰ Κρατικὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τῆς ΕΣΣΔ, Φ. 740/19/11, ἔγγρ. 5.

3. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 1, 17, 21.

4. Βλ. τὸ συλλογικὸ ἔργο: «Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (1859-1914), Φιλολογικὸν μνημόσυνον ἐπὶ τῇ πεντηκοστῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (Ἰανουάριος 1914-Ἰανουάριος 1964), ὀργανωθὲν ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν», Θεσσαλονίκη 1964, σ. 7-8 («Μακεδονικῶν, Παράρτημα, ἀρ. 3).

5. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 17, 24.

6. Βλ. τὴ μνεία συγγενῆ του: «πτωχὸ παιδὶ ἱερέως». Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 24.

7. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 24.

8. «Ἐκ τῶν πρώτων τελειοφοίτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξεν ὁ ἐν Ὁδησῶ εἶτα διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆ Ἑλληνικῆς Φιλολογίας Συνόδης (sic) Παπαδημητρίου...». Βλ. Ἀ γ γ ε λ ι κ ῆ ς Β. Μ ε τ α λ λ ι ν ο ῦ, Παλαιὰ Θεσσαλονίκη εἰκονογραφημένη... κατὰ τὸν 19 αἰῶνα, τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1940, σ. 6.

γυμνάσιο και έλληνικό σχολείο με 45 μαθητές και ακόμη ότι το 1873 το γυμνάσιο τής Θεσσαλονίκης αναγνωρίστηκε από το Πανεπιστήμιο 'Αθηνών ως ισότιμο με τα άλλα γυμνάσια του έλευθερού ελληνικού κράτους¹. Μεταξύ των συμμαθητών του Παπαδημητρίου ήταν ο Πέτρος Παπαγεωργίου² και ο Γεώργιος Μωραϊτόπουλος³.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1874⁴, δηλαδή σε ηλικία 15 ετών, ο Συνόδης Παπαδημητρίου γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. 'Από ένα σημείωμα συγγενή του μαθαίνουμε ότι ο νεαρός Συνόδης, πριν γραφτή, έδωσε εξετάσεις και *κατέπληξε τούς καθηγητάς με τας γνώσεις του*⁵. Δυστυχώς οι πηγές μας είναι πολύ φτωχές σε πληροφορίες σχετικά με την παραμονή του νεαρού Θεσσαλονικιού, κατά τη διάρκεια των σπουδών του, στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών. Γνωρίζουμε μόνον ότι τελείωσε τις σπουδές του σε 4 χρόνια⁶, δηλαδή το 1878 και ότι στο διάστημα αυτό διδάχτηκε:

1. Για περισσότερα βλ. Γ. Χατζηκυριακού, 'Η εν Μακεδονία εκπαίδευσις κατά τούς επί τής τουρκοκρατίας χρόνους, «Μακεδονικόν 'Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου 'Αθηνών», 1928, σ. 122, «Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Δεύτερον Έτος του έν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, "Εκθεσις αναγνωσθείσα» κ.λ., Θεσσαλονίκη 1874, σ. 11-17, και Στ. Ι. Παπαδοπούλου, 'Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του έλληνισμού τής Μακεδονίας κατά τόν τελευταίον αιώνα τής τουρκοκρατίας», Θεσσαλονίκη 1970, σ. 99-100, (Δημοσιεύματα τής 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Μακεδονική Βιβλιοθήκη, άρ. 31).

2. 'Αγγελικής Β. Μεταλλινού, δ.π., σ. 6. Για τόν Πέτρο Παπαγεωργίου βλ. κυρίως: Στ. Β. Ψάλτη, Λόγος έπιμνημόσυνος έκφωνηθείς έν τή αίθουση τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών τή 18η 'Ιανουαρίου 1915 επί τή 'Α' έπετείφ του θανάτου του άειμνήστου Π. Ν. Παπαγεωργίου, «'Αθηνά» 27 (1915) 177-189, Γρ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν έρμηνευτικόν, 'Αθήναι 1918 (Πρόλογος), Α. Ν. Λέτσα, Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, «Μακεδονικά» 1 (1940) 530-536. Μ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμός και αντίδραση, 'Αθήνα 1960, σ. 58-59, Στ. Ι. Παπαδοπούλου, δ.π., σ. 50 και 98, και τέλος στο συλλογικό έργο: Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (1859-1914), δ.π., (βλ. στη σ. 32: «Βιβλιογραφία για τόν Πέτρο Παπαγεωργίου» και στίς σ. 34-35: «'Εργα Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου»).

3. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 24. Για τόν Γεώργιο Μωραϊτόπουλο βλ. κυρίως: 'Αγγελικής Β. Μεταλλινού, δ.π., σ. 6 και Στ. Ι. Παπαδοπούλου, δ.π., σ. 102 και 119.

4. 'Όλες οι ήμερομηνίες που θα αναφερθούν μέχρι τόν θάνατο του Συνόδη Παπαδημητρίου (1921) θα είναι με τόν Ιουλιανό ήμερολόγιο, σύμφωνα με τίς πηγές.

5. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 24.

6. Τό ότι τελείωσε σε 4 χρόνια τό συμπεραίνουμε μόνο από τό «'Αποφοιτήριό» του, όπου αναφέρεται ή τυπική φράση: «...τέσσαρα δέ άκαδημαϊκά έτη τοίς φιλοσοφικοίς έν αύτῷ σχολιάσας μαθήμασι...» ('Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ', 58, έγγρ. 1), μά τό «'Αποφοιτήριό» του αυτό τό πήρε τό 1885. 'Από τό 1878 όμως, όπως θα δοῦμε παρακάτω, ήταν καθηγητής στη Θεσσαλονίκη. 'Αρα πρέπει νά υποθέσουμε ότι, ή δέν τελείωσε τίς σπουδές του τό 1878 και εργαζόταν ως καθηγητής στη Θεσσαλονίκη χωρίς νά έχη πάρει τό πτυχίο του, ή πήρε τό πτυχίο του τό 1885, γιατί τότε μπορεί νά τό χρειάστηκε.

Ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ Μεθοδολογίαν τῶν Φιλολογικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνθρωπολογίαν, Λογικὴν, Μεταφυσικὴν, Φυσικὸν Δίκαιον, Ἠθικὴν, Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας, Γενικὴν Ἱστορίαν, Ἀρχαιολογίαν, Ἐπιγραφικὴν, Πειραματικὴν Φυσικὴν, Γεωλογίαν, Ὄρνιθολογίαν, Ζωολογίαν, Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Γραμματολογίαν, Ἑλληνικὴν Ῥυθμικὴν καὶ Μετρικὴν, Περὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δράματος καὶ Θεάτρου, Εἰσαγωγὴν καὶ Ἑρμηνείαν εἰς τὴν Ἀντιγόνην καὶ εἰς τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ τοῦ Σοφοκλέους, εἰς τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου, εἰς τοὺς Βατράχους καὶ τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, εἰς τὴν Αἰνεΐδα τοῦ Βιργιλίου, εἰς τὸν Λίβιον, εἰς τὸν ὑπὲρ Μίλωνος λόγον τοῦ Κικέρωνος καὶ εἰς τὸν Ἀμφιτρόωνα τοῦ Πλάτου¹. Τέλος, οἱ σπουδῆς τοῦ νεαροῦ Συνόδη στήν Ἀθῆνα ἔγιναν δαπάναις τοῦ τότε μητροπολίτου [Θεσσαλονίκης] Ἰωακείμ, μετέπειτα [Οἰκουμενικοῦ] Πατριάρχου².

Ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου σπούδασε ἢ ἀπλῶς παρακολούθησε μαθήματα καὶ σὲ γερμανικὸ πανεπιστήμιον³. Τὸ πτυχίον του, ποῦ ἐκδόθηκε ὅπως ἀναφέραμε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τὸ 1885, ἔχει στὸ πίσω μέρος καὶ θεώρηση τοῦ Γερμανικοῦ Προξενείου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς μὲ ἡμερομηνία 11 Νοεμβρίου 1885⁴. Στὴν αἴτησίν της γιὰ συνταξιοδότηση ἢ Αἰμιλία, χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου μαζί μὲ ἄλλα ἔγγραφα ὑπέβαλλε καὶ Δίπλωμα Γερμανικοῦ Πανεπιστημίου⁵. Ἡ ἴδια ὁμοῦ ἀναφέρει ὅτι ὁ σύζυγός της εἶχε Διπλώματα Ἀθηνῶν, Γερμανίας καὶ Ρωσίας⁶, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου δὲν εἶχε πάρε κανένα ρωσικὸ «δίπλωμα»⁷. Στὰ Κεντρικὰ Κρατικὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τῆς ΕΣΣΔ, Φ. 740/19/11, ἔγγρ. 5, ἀναφέρεται ὅτι τὸ 1887 πῆρε διδακτορικὸ δίπλωμα ἀπὸ τὸ Erlangen τῆς Γερμανίας καὶ τὸ 1896 τὸν τίτλον τοῦ Μαγίστρου ἀπὸ τὴν Ὁδησό.

Τὸ 1878 ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου (σὲ ἡλικία 19 ἐτῶν) μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐπιστρέφει στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἐργάζεται ὡς καθηγητῆς⁸. Οἱ πηγές μας ὁμοῦ

1. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 1.

2. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 24. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀργότερα διαπρεπῆ Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην Ἰωακείμ Γ' (1878-1884, 1901-1912). Ὁ Ἰωακείμ ἔγινε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1874. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἦταν μαθητῆς στὴν τελευταία τάξη τοῦ γυμνασίου. Ὁ Ἰωακείμ ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1878. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἦταν πρωτοδιόριστος καθηγητῆς, μιά καὶ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται τὸν Σεπτέμβριον τῆς ἴδιας χρονιάς.

3. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 21.

4. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 1.

5. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19.

6. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 21.

7. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ πτυχίου. Πρβλ. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 22.

8. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 20, 21, 23.

δὲν διευκρινίζουν ἂν ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἐργάστηκε ὡς καθηγητῆς στὸ γυμνάσιο ποῦ φοίτησε ἢ στὸ διδασκαλεῖο ποῦ εἶχε ἰδρυθῆ τὸ 1875 μὲ πρωτοβουλία τοῦ *Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης*¹. Πολλοὶ θὰ πρέπει νὰ εἶναι οἱ λόγοι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου στὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ γενέτειρά του, ἐκεῖ ζούσαν οἱ οἰκεῖοι του, ἀλλὰ κυρίως ἐκεῖ ἦταν, ὅπως ἀναφέραμε, καὶ ὁ μεγάλος ἀργότερα Ἰωακείμ Γ', μὲ τὶς φροντίδες καὶ τὰ χρήματα τοῦ ὁποῖου σπούδασε ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου. Στὴ Θεσσαλονίκη ὁ πρωτοδιόριστος καθηγητῆς θὰ παραμείνῃ ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους τοῦ 1878 (1 Σεπτεμβρίου)² μέχρι τέλους Αὐγούστου τοῦ 1881³.

Ἀπὸ τὸ 1881 καὶ ὕστερα συναντοῦμε τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου μακριὰ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ δρόμος τῆς ξενιτιάς θὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὴν Κωνσταντινούπολη. Καμιὰ πληροφορία δὲν ἔχουμε γιὰ τὰ αἷτια τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρη του πατρίδα. Στὸ θέμα αὐτὸ μόνο ὑποθέσεις θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε. Ἴσως νὰ ἔφυγε γιὰ νὰ εἶναι κοντὰ στὸν προστάτη του, τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ'. Ἔτσι ἀπὸ τὴν 1 Σεπτεμβρίου⁴ τοῦ 1881⁵ συναντοῦμε τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου καθηγητῆ στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης⁶. Στὴ θέση αὐτὴ θὰ παραμείνῃ ὡς τὶς 31 Αὐ-

1. Γιὰ περισσότερα σχετικὰ μὲ τὸ διδασκαλεῖο Θεσσαλονίκης. βλ. Κανονισμὸς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη διδασκαλείου, Ἀθήνα 1877, Ἀγγελικῆς Β. Μεταλλινού, Παλαιὰ Θεσσαλονίκη εἰκονογραφημένη, σ. 17-19 καὶ 22-23, Τῆς Ἰδίας, Ἡ Θεσσαλονίκη ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τὸν 19 αἰῶνα, σ. 17-19 καὶ 22-23 (Σημ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο τῆς Α. Β. Μεταλλινού. Ἡ ὄλη τοῦ πρώτου ἔργου ξανατυπώθηκε καὶ στὸ δεύτερο), καὶ Στ. Ἰ. Παπαδοπούλου, ὁ.π., σ. 101-102.

2. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 20.

3. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 20, 21, 23.

4. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 20.

5. Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 20, 21, 23.

6. Ἡ Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης ἢ «Ἑλληνικὴ Ἐμπορικὴ Σχολὴ» ἢ «Ἑλληνημπορικὴ Σχολὴ» ἰδρύθηκε τὸ 1831. Μεταξὺ τῶν πρώτων διευθυντῶν τῆς συγκαταλέγεται καὶ ὁ λόγιος ἱερομόναχος Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ὁ Ἰμβριος καὶ ἀργότερα ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου Εὐστάθιος Βουλιμαῖς, γνωστὸς περισσότερο ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας (1884-1895). Τὸ 1870 ἡ Σχολὴ εἶχε 12 καθηγητῆς, 60 μαθητῆς καὶ βιβλιοθήκη μὲ 1.132 τόμους ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ 160 «χειρόγραφοι». Γιὰ περισσότερα βλ. Πίνακες στατιστικοῦ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατὰ τὰ προάστεια σχολείων τῶν Ὁρθοδόξων, Καταρτισθέντες φροντίδι καὶ ἐπιστάσι τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, Ἐκδίδονται φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ ...Κ. Σταυράκη τοῦ Ἀριστάρχου, Κωνσταντινούπολις (Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ τυπογραφείου) 1870, σ. 14-15, Ξ. Μογγέ, Ἡ ἐν Χάλκῃ ἑλληνημπορικὴ σχολή, Κωνσταντινούπολις 1875, Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τ. Α', Ἀθῆναι 1936, σ. 50-52, Τοῦ Ἰδίου, Ἑλληνισμὸς τῆς διασποράς, Τουρκία, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» (τόμος ΕΛΛΑΣ), 10 (1934) 748, Μ. Κ. Παράνικα, Σχεδιάγραμμα περὶ τῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (19^{ος}) ἑκατονταετηρίδος, Κωνσταντι-

γούστου¹ τοῦ 1885². Ἐὰν τελικὰ ἀποδειχθῆ ὅτι ἔμεινε ὡς τὸ 1885, τότε εἶναι δυνατὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι πῆγε στὴ Γερμανία μέχρι τὸ 1887. Ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ ὅτι τὸ πτυχίο του, ὅπως ἀναφέραμε, ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν τὸ 1885.

Μετὰ τὴν παραμονὴ στὴν Κωνσταντινούπολη συναντοῦμε τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου γυμνασιάρχη στὸ γυμνάσιο τῆς Στενιμάχου³ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1886-1887⁴. Οἱ πηγές μας δὲν δίνουν καμιά πληροφορία τόσο γιὰ τὴν προσφορά του στὸ χῶρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς λόγους τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὶς δύο τελευταῖες θέσεις. Τὸ 1887 πῆρε τὸ διδακτορικό του δίπλωμα ἀπὸ τὸ Erlangen⁵.

Ἀπὸ τὸ 1888 ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου θὰ ζήσει στὴν Ὁδησσό. Ἐκεῖ θὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Παιδεία καὶ τὴν Ἐπιστήμη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ γίνῃ κυρίως γνωστὸς μὲ τὰ δημοσιεύματά του στὸν διεθνή ἐπιστημονικὸ κόσμον. Εἶναι ἄγνωστοι οἱ λόγοι τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Ὁδησσό. Τί τὸν ὀδήγησε νὰ φύγῃ τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν ιδιαίτερή του πατρίδα; Οἱ πηγές μας, τόσο φτωχές, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, δὲν κάνουν καμιά νύξη γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἴσως νὰ τὸν ὀδήγησε στὴ μακρινὴ ξενιτιά ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Ἰωακείμ Γ' ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον. Ἐὰν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψη μας καὶ τὶς ἀγαθὲς σχέσεις τοῦ τελευταίου μὲ τὸν κόσμον τῆς Ρωσίας, ἡ ὑπόθεσίς μας στὸ ζήτημα αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν πιθανότητα νὰ πῆγε στὴν Ὁδησσὸ ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ὕστερα ἀπὸ παρότρυνση τοῦ Ἰωακείμ Γ'.

Τὸ 1888, λοιπόν, βρίσκουμε τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου καθηγητὴ καὶ διευθυντὴ στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ Ἀρρένων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Ὁδησσοῦ⁶ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια χρονιά τὸν συναντοῦμε στὴ διεθνή βιβλιογρα-

---

νούπολις 1867, σ. 33-34. G. Chassiotis, L'Instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople jusqu'à nos jours, Paris 1881, σ. 433-435, K. B a e d e k e r, Konstantinopel, Balkanstaaten, Kleinasien, Archipel, Cypern, Leipzig 1914, σ. 237. Τὸ κτήριο τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερα καὶ εἶναι ἡ «Ναυτικὴ Σχολή» τῆς Τουρκίας.

1. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 20.

2. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 23.

3. Τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Στενιμάχου ἰδρύθηκε τὸ 1843. Τὸ σχολικὸ ἔτος 1872-1873 λειτούργησαν 6 σχολεῖα μὲ 11 δασκάλους καὶ 816 μαθητές. Ἡ Στενιμάχος ἦταν πόλη ποὺ κατοικοῦνταν (κατὰ τὸν Κ. Μ. Ἀποστολίδη) ἀποκλειστικά ἀπὸ Ἕλληνες. Γιὰ περισσότερα βλ. Κ. Μ. Ἀποστολίδη, Ἡ Στενιμάχος, ἡτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Ἀθῆναι 1929 (βλ. γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς σ. 42-46), Τοῦ Ἰδίου, Στενιμάχος, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», 22 (1933) 356-357, Τοῦ Ἰδίου, Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, Βουλγαρία, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» (τόμος ΕΛΛΑΣ), 10 (1934) 732-735.

4. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 23.

5. Βλ. Κεντρικὰ Κρατικὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τῆς ΕΣΣΔ, Φ. 740/19/11, ἔγγρ. 5.

6. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19, 20, 21. Ἡ Ἐμπορικὴ Σχολὴ Ἀρρένων τῆς Ἑλλη-

φία με συμβολή στην κλασική φιλολογία με κριτικά σχόλια στὸν Εὐριπίδη¹. Σὲ κατάλογο συνδρομητῶν ἑλληνικοῦ βιβλίου ποῦ ἐκδόθηκε στὴν Ὁδησσὸ τὸ 1889 βρίσκουμε τὴ φράση: ...*Ἐν Ὁδησσῷ... Ὁ διευθυντὴς τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Σ. Παπαδημητρίου*².

Ἐξ ἄλλου, τὴν ἴδια χρονιά, σὲ ἡλικία 30 ἐτῶν, παντρεύτηκε τὴ θυγατέρα τοῦ Ἀνδρέα Σπαθάρη, Αἰμιλία Σπαθάρη³, ἀλλὰ δὲν ἀπέκτησαν ἀπογόνους. Ἡ Αἰμιλία Σπαθάρη προερχόταν ἀπὸ ἔγκριτη οἰκογένεια τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς⁴, ἡ ὁποία τῆς ἔδωσε κατάλληλη μόρφωση μιὰ καὶ ἀργότερα, ὅπως

νικῆς Κοινότητος στὴν Ὁδησσὸ, ἡ γνωστὴ ὡς «Ἑλληνομπορικὴ Σχολή» ἢ «Ἑλληνικὴ Σχολή», ἰδρύθηκε τὸ 1817 καὶ εἶχε σκοπὸ τὴν ἐμπορικὴ κυρίως ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας, μιὰ καὶ ἡ Ὁδησσὸς ἦταν τὸ ἐμπορικὸ κέντρο καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μαύρης Θάλασσας. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου καὶ μετὰ τὸν ὕλικό πλοῦτο ποῦ ὑπῆρχε στὴν Ἑλληνικὴ Παροικία δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ κληθοῦν ἱκανοὶ καθηγητές, ὥστε ἡ Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Ὁδησσοῦ ὄχι μόνον νὰ μὴν ὑστερῆ καθόλου ἀπὸ τὰ ἄλλα ὀνομαστά ἐκπαιδευτήρια τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς, ἀλλὰ νὰ γίνῃ γνωστὴ καὶ ὡς ἡ μοναδικὴ «Ἑλληνικὴ Σχολή» Ἀρρένων τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ τὸ 1833 ὡς τὸ 1867 φοίτησαν στὴν Σχολὴ 2.148 μαθητές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους: 1.208 Ἕλληνες, 676 Ρῶσοι, 105 Βούλγαροι, 68 Πολωνοὶ, 3 Μολδαβοὶ, 19 Ἴταλοι, 15 Γάλλοι, 38 Γερμανοὶ, 2 Ἰσπανοὶ, 5 Ἀγγλοὶ, 7 Ἀρμένιοι καὶ 1 Ἰουδαῖος. Πρβλ. Π ρ ὄ τ η Π ε ν τ η κ ο ν τ α ε τ η ρ ῖ ς τ ῆ ς ἔ ν Ὁ δ η σ σ ῶ Ἑ λ λ η ν ε μ π ο ρ ι κ ῆ ς Σ χ ο λ ῆ ς (1817-1867), Ὁδησσὸς 1871, σ. 93. Ἐξάλλου ἡ Σχολὴ εἶχε καὶ δικό της τυπογραφεῖο. Εἶναι γνωστὸ ὅτι πρὶν ἀπ' τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου διδάξαν στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῆς Ὁδησσοῦ, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε λίγα μόνον ὀνόματα, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος (1817-1820), ὁ Γεώργιος Λασσάνης (1818-1820), ὁ Ἰωάννης Παλαμᾶς (1821-1823), ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος (1817-καὶ 1827-1830) καὶ πολλοὶ ἄλλοι. [Πρβλ. καὶ G. Chassiotis, δ.π., σ. 90-91, Μ. Κ. Παράνικα, δ.π., σ. 182]. Ἡ Σχολὴ λειτούργησε «μέχρι τοῦ [α'] Παγκοσμίου Πολέμου» (Π. Ν. Παπᾶ, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, Ρωσία, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα» (τόμος ΕΛΛΑΣ), 10 (1934) 745). Γιὰ προηγούμενα σχολεῖα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ὁδησσοῦ καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας βλ. κυρίως «Odessa 1794-1894», τευχὸς δεῦτερο, Ὁδησσὸς 1895, σ. 621-633 καὶ G. L. A r š, Èteristskoe dvizenie v Rossii, Μόσχα, ἐκδ. Akademija Nauk SSSR, Institut Slavjanovedenija i Balkanistiki-«Nauka», 1970, σ. 149, Τ ο ῦ Ἰ δ ι ο υ, Γρεῆσκαια ἐμιγρაცία ν Rossiju v konce XVII-načale XIX v.), «Sovetskaja Ètnografija», 1969, τευχ. 3, σ. 94. Πρβλ. καὶ Κ ο ῦ λ α ς Ξ υ ρ α δ ᾶ κ η, Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Παρθεναγωγεῖα καὶ δασκάλει ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, τόμος Β', Ἀθῆνα 1973, σ. 101-116.

1. Πρβλ. Kritische Beiträge zu den Scholien des Euripides, Κωνσταντινούπολις 1888, Βλ. καὶ Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 23.

2. Μ. Η. Μ α λ α ν δ ρ ᾶ κ η, Ἡ Πάτιμος, ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ μετὰ προσθηκῶν καὶ σημειώσεων, Ἐν Ὁδησσῷ 1889, σ. 45 (:Κατάλογος συνδρομητῶν). Πρβλ. καὶ Ἐ μ μ. Γ. Κ α ψ α μ π ἔ λ η, Ἀναμνήσεις Διπλωμάτου, Ἀθῆναι 1941, σ. 34, Τ ο ῦ Ἰ δ ι ο υ, Τί ὄφειλει ἡ Ρωσία εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀθῆναι 1947, σ. 19.

3. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 24.

4. Ὁ Ἀνδρέας Σπαθάρης ὑπῆρξε καθηγητὴς στὴν «Ἑλληνομπορικὴ» Σχολὴ τῆς Χάλκης, στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ στὸ Ἑλληνικὸ Λύκειο τοῦ Χριστοδοῦλου Καλω-

θά δοῦμε παρακάτω, ἐργάστηκε ὡς καθηγήτρια μουσικῆς. Στὴ θέση τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἑμπορικῆς Σχολῆς Ἀρρένων τῆς Ὀδησσοῦ ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου θά παραμεῖναι ὡς τὸ 1905¹. Ἀπὸ τὸ 1878 λοιπὸν μέχρι τὸ 1905, δηλαδὴ 27 ὁλόκληρα χρόνια, ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἦταν στὴν ὑπερσία τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς διασπορᾶς (βλ. εἰκ. 1). Ἔτσι, βοήθησε τὰ σκλαβωμένα καὶ τὰ ἀπόδημα ἐλληνόπουλα τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Στενιμάχου καὶ τῆς Ὀδησσοῦ ὁ Θεσσαλονικὸς αὐτὸς φιλόλογος καὶ προσέφερε πολλὰ στὴν ἐθνικὴ ἐκπαίδευση μὲ τὴν ὁποία ὁ ἐλληνισμὸς κατόρθωσε νὰ διατηρηθῆ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς καὶ τῆς τυραννίας.

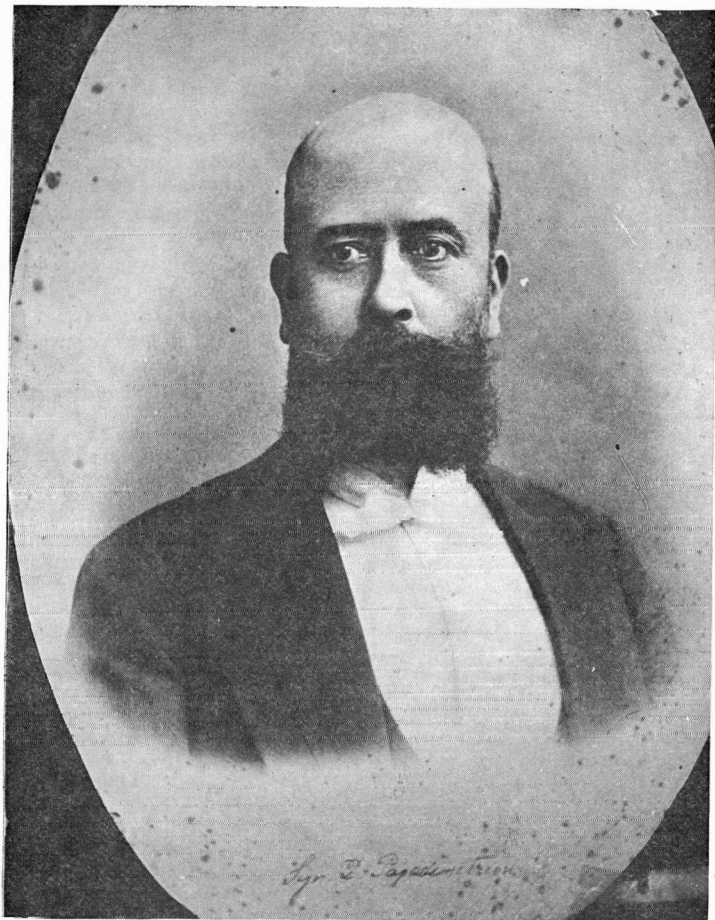
Ἄλλὰ ἀπὸ τὸ 1890 ἀνοίχτηκαν νέοι ὀρίζοντες γιὰ τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου. Οἱ μελέτες του (στὶς ὁποῖες θά ἀναφερθοῦμε παρακάτω) καὶ οἱ ἐρευνές του τὸν κάμουν γνωστὸ σὲ εὐρύτερους κύκλους. Ἡ Ὀδησσοῦ μὲ τὸ Πανεπιστήμιό της δέχεται τὸν Θεσσαλονικὸ ἀπόδημο μεταξὺ τῶν ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων της. Ἔτσι τὸ 1890 ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἐξελέγη: *Ἐφηγητὴς τῆς Κλασικῆς, Μέσης καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας*².

ταίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Πρβλ. Πίνακες στατιστικοὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατὰ τὰ προάστεια σχολείων τῶν Ὁρθόδοξων, καταρτισθέντες φρονίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, δ.π., σ. 14, 10 καὶ 58). Ἀπὸ σημεῖωμα τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου (Πρβλ. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19) πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ πατέρας τῆς ὑπῆρξε καθηγητὴς τοῦ γνωστοῦ ποιητῆ Ἰωάννου Γρυπάρη, ἀργότερα Γενικοῦ Γραμματέα τοῦ Ἐπουργείου Παιδείας καὶ Ἐργασμάτων. Τέλος ἀπὸ σημεῖωμα τῆς Λουκίας Σπαθάρη (ἀνεψιάς τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου) πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ θυγατέρα τοῦ Ἀνδρέα Σπαθάρη Αἰμιλία γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1863, ἦταν μουσικός, ποιήτρια καὶ λογοτέχνις. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1953.

Ἡ Αἰμιλία χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου εἶναι μία ἀγνωστὴ λογία τοῦ αἵωνα μας. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γ. Μαμέλη, Ἐπίτιμο Γενικὸ Ἐπιθεωρητὴ Μέσης Ἐκπαίδευσως, γιὰ τὴ βοήθειά του. Ὁ κ. Μαμέλης εἶχε τὴν εὐγενῆ καλοσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσῃ διάφορα σημεῖωματα τῆς Λουκίας Σπαθάρη, ἀνεψιάς, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου, γιὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ γράψω στὸ μέλλον.

1. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 20.

2. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19. Ἄς σημειωθῆ ὅτι τὸ ἔγγρ. 21 τοῦ ἴδιου φακέλλου, ἀναφέρει μόνον: «τῆς Μέσης καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας». Τὸ «Νεορωσικὸ» Πανεπιστήμιό τῆς Ὀδησσοῦ ἰδρύθηκε τὸ 1864. (βλ. Rossija v konce XIX veka, Pod obščuju red. V. I. Kovalevskago, St. Peterburg 1900, σ. 481). Ἐνῶ στὸ ἔργο: *The World of Learning 1971-1972, v. two*, Λονδίνο (Europa Publications Ltd) 1972, σ. 1323, ἀναφέρεται ὅτι ἰδρύθηκε τὸ 1865. Μᾶλλον λοιπὸν ἰδρύθηκε τὸ 1864 καὶ λειτούργησε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1865. Ἐξάλλου, τὸ Πανεπιστήμιό τῆς Ὀδησσοῦ εἶχε, τὸ 1897, τέσσερις Σχολές: 1. τὴν ἱστορικο-φιλολογικὴ, 2. τὴν Φυσικο-Μαθηματικὴ καὶ 3. τὴν Νομικὴ καὶ 4. τὴν Ἱατρικὴ, «Vsja Rossija, Russkaja kniga promyslennosti torgovli, sel'skago hozjajstva i administracii», t. II, Sankt-Peterburg, Izd. A. S. Suborina, 1897, στ. 2443, καὶ «Rossija v konce XIX veka», σ. 481.

Εικ. 1. Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου. Φωτογραφία ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ

(Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58)

Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους πληροφοροῦμαστε ὅτι ἐπισκέφθηκε τὴ Μονή, γιὰ δευτέρη φορά, τὸ 1896 καὶ ὑπόγραψε: *Συνόδης Παπαδημητρίου, ὑφηγητῆς τοῦ ἐν Ὁδησσῷ Αὐτοκρατορικοῦ Νεορωσσικοῦ Πανεπιστημίου*¹ (βλ. εἰκ. 2). Ἀργότερα, τὸ 1900, στὴν Ὁδησσὸ ἐξελέγη ἑκτακτος καθηγητής². Τὸ 1909 ὁ Σύνοδος Παπαδημητρίου ἐξελέγη *τακτικὸς καθηγητῆς στὴν ἔδρα τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας, τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Νεορωσσικοῦ Πανεπιστημίου (Ὁδησοῦ)*³ (βλ. εἰκ.3). Στὴ θέση αὐτὴ ἔμεινε ὡς τὸ 1919. Συνολικὰ δηλ. ὑπηρέτησε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁδησοῦ 29 χρόνια ἀπὸ τὰ ὁποῖα δέκα (1890-1900) ὡς ὑφηγητής, ἔννεα (1900-1909) ὡς ἑκτακτος καθηγητής καὶ δέκα (1909-1919) ὡς τακτικὸς καθηγητής. Παρακάτω θὰ παρουσιασθῇ ἡ πρώτη προσπάθεια βιβλιογραφικοῦ καταλόγου τῶν ἔργων τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου. Ἄς ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι ἐγινε γνωστός περισσότερο ἀπὸ τὶς μελέτες του γιὰ τὸν Θεόδωρο Πρόδρομο καὶ ὅτι ὑποστήριζε πῶς ὑπῆρξαν δύο Θεόδωροι Πρόδρομοι στὸ Βυζάντιο. (Ἀργότερα, τὸ 1905, ἐξέτασε τὴν ὑπαρξὴ πέντε Προδρόμων στὸ Βυζάντιο)⁴ (βλ. εἰκ. 4). Στὸ μεταξὺ ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεώργιος Χατζηδάκις διαφώνησε μὲ τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου καὶ ὑποστήριξε ὅτι στὸ Βυζάντιο ὑπῆρξαν τρεῖς Πρόδρομοι⁵. Στὴν φιλολογικὴ αὐτὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὸν Παπαδημητρίου (Ὁδησσός) καὶ στὸν Χατζηδάκι (Ἀθήνα) παρουσιάστηκε καὶ ὁ Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ὑφηγητῆς στὰ ἴδια χρόνια στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πετροπόλεως, πὺ ὑποστήριξε ὅτι ὑπάρχει: *Εἷς καὶ μόνος Θεόδωρος Πρόδρομος*⁶. Ἀπὸ τὰ *Κεντρικὰ Κρατικὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τῆς ΕΣΣΔ*, πληροφοροῦμαστε ὅτι στὴ Ρωσία

1. Πολλὰς χάριτας ὀφείλω τῇ ἱερᾷ καὶ Σεβασμῇ ταύτῃ Μονῇ διὰ τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν ἧς ἔτυχον καὶ κατὰ τὴν δευτέραν μου ταύτην ἐπίσκεψιν. Τῇ 20ῃ Ἰουνίου 1896. *Συνόδης Παπαδημητρίου, ὑφηγητῆς τοῦ ἐν Ὁδησσῷ Αὐτοκρατορικοῦ Νεορωσσικοῦ Πανεπιστημίου.*

Τὸ φωτοαντίγραφο τῆς παραπάνω φράσεως ἀπὸ τὸ βιβλίον ἐπισκεπτῶν τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ ὀφείλω στὸν καθηγητὴ κ. Ἀντόνιο-Αἰμίλιο Ν. Ταχιάο, τὸν ὁποῖο καὶ ἀπὸ τῆς θέσης αὐτῆς εὐχαριστῶ.

2. Στὶς ἐπιστημονικὰς εἰδήσεις τοῦ περιοδικοῦ VV ἀναφέρεται ὅτι τὴν 1 Ἰανουαρίου 1900 ἰδρύθηκε στὸ Νεορωσσικὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁδησοῦ ἔδρα Βυζαντινῆς Φιλολογίας καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ ὑφηγητῆς S. D. Papadimitrii ὄριστηκε ἑκτακτος καθηγητῆς στὴν ἔδρα αὐτῆ. [Πρβλ. VV 7 (1900) 614].

3. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 8.

4. Βλ. S. D. Papadimitrii, Feodor Prodróm' Istoriko-literaturnoe izsledovanie. Odessa («Ekonomičeskaja tipografija») 1905, σ. XXVI+452. Περισσότερα βλ. στὸ ἔργο ἀριθ. 21 τοῦ Σ. Παπαδημητρίου.

5. Βλ. Γ. Ν. Χατζηδάκι, Περὶ τῶν Προδρόμων Θεοδώρου καὶ Ἰλαρίωνος, VV 4 (1897) 100-127.

6. Βλ. Α. Παπαδόπουλο-Κεραμεύς, Εἷς καὶ μόνος Θεόδωρος, LIFONU III, VO IV, 1889, 385-402.

МИНИСТЕРСТВО
НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ.

Ректоръ

ИМПЕРАТОРСКАГО
Новороссійскаго Университета.

*4 февраля 1909 г.
№ 1122*

Одесса.

Господину Ординарному Профессору
С. Д. Папалитимітріу. -

ВЫСОЧАЙШИМЪ приказомъ по граждан-
скому вѣдомству отъ 23 января сего года,
за № 4, Вы назначены ординарнымъ профес-
соромъ ИМПЕРАТОРСКАГО Новороссійскаго
университета по кафедрѣ классической
Филологіи.

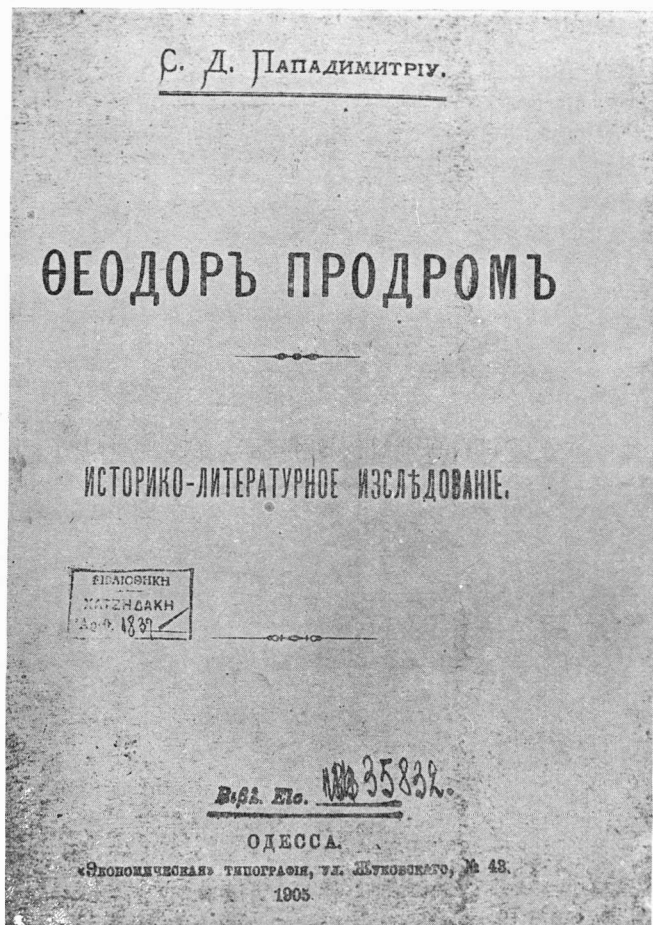
Объ изложенномъ въ предложеніи г.
Попечителя Одесскаго Учебнаго Округа отъ
29 того же января, за № 2988, имѣю честь
увѣдомить Васъ, Милостивый Государь. -

РЕКТОРЪ

За Секретаря Совѣта

*Εἰκ. 3. Ἐγγράφο τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀδησοῦ στὸν
Σ. Δ. Παπαδημητρίου, σχετικὸ μὲ τὸν διορισμὸ τοῦ τελευταίου ὡς τακτικοῦ
καθηγητοῦ στὴν ἔδρα τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας*

(Архείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58)

Είχ. 4. Ἡ προμετωπίδα τοῦ ἔργου τοῦ Σ. Δ. Παπαδημητρίου
Feodor Prodrom' Istoriko-literaturnoe Izsledovanie, Ὀδησός 1905

πήρε τὸ τίτλο τοῦ Μαγίστρου, ὅπως ἀναφέραμε, τὸ 1896 καὶ τὸν τίτλο τοῦ Διδάκτορος τὸ 1906 (Φ. 740/19/11, ἔγγρ. 5).

Πολλὰ διεθνή καὶ ἔγκριτα ἐπιστημονικά περιοδικὰ ὅπως τὰ «Βυζαντινὰ Χρονικῶν»-«Vizantijskij Vremennik»¹, τὸ «Byzantinische Zeitschrift», ἡ Ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁδησοῦ², ἡ ἑλληνικὴ ἐφημερίδα τῆς Τεργέστης «Νέα Ἡμέρα» κ.ἄ. φιλοξένησαν ἄρθρα ἢ ἀναφέρθηκαν στὴν ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου.

Ἐκδοτικὴ ἀλληλογραφία τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Otto Holtzes Nachfolger τῆς Λειψίας πληροφοροῦμαστε τὴν ἐκδοσὴ ἑλληνορωσικοῦ καὶ ρωσοελληνικοῦ λεξικοῦ ἀπὸ τοὺς Σ. Παπαδημητρίου καὶ Α. Ν. Derewitski³ καὶ τὴν ἀκριβῆ διεύθυνση στὴν Ὁδησοῦ τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου⁴.

Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ ἓνα ἄρθρο του μαθαίνουμε ὅτι πῆγε ἀπὸ τὴν Ὁδησοῦ στὴ Βενετία δύο φορές (πρὶν ἀπὸ τὸ 1903) γιὰ ἔρευνες στὰ ἀρχεῖα τῆς⁵, καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ 1907 βρισκόταν στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Σεραγίου, στὴν Κωνσταντινούπολη, μαζί μὲ τὸν F. I. Uspenski⁶.

Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ἐργάστηκε μὲ τὰ ἐπιστημονικά ἐφόδια τῆς ἐποχῆς του. Αὐτὸ βέβαια μᾶς ὑποχρεώνει νὰ μὴ τὸν κρίνουμε σήμερα μὲ τὰ δικά μας μέτρα, δηλ. μὲ τὴ σημερινὴ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ τὴν πρόοδο τῆς μελέτης τῶν ἀρχείων.

Ὁ Ἕλληνας καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁδησοῦ εἶναι παράδειγμα τῆς ἐπιστημονικῆς εὐθύνης. Σὲ δύο ἄρθρα του στὰ 1898 καὶ 1899 ὑποστήριξε ὅτι ἕνας κώδικας τῆς Βενετίας (ὁ Μαρκιανὸς XI, 22) εἶχε ποιήματα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου⁷. Ὅταν ὑποστήριξε αὐτὸ εἶχε ἐργαστῆ στὴν Ὁδησοῦ μὲ φωτογραφίες τοῦ κώδικα ποὺ φρόντισε νὰ ἀποκτήσῃ ἀπὸ τὴ Βενετία. Ἀργότερα ὅμως, τὸ 1903, καὶ μετὰ ἀπὸ δύο ταξίδια του στὴ Βενετία, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, ἀφοῦ μελέτησε τὸν κώδικα αὐτόν, ἀναθεώρησε τὰ ὅσα εἶχε ὑποστηρίξει, ἀναγνώρισε τὰ προηγούμενα λάθη του καὶ δέχθηκε

1. Βλ. VV 6 (1890). Priloženie, σ. 20.

2. LIFONU, VO καὶ VSI. O.

3. Ἄρχειο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 2, 7, 9 καὶ 12. Βλ. καὶ Α. Derewickij - S. P a p a d i m i t r i u, Karmannyj Slovar' novogrečeskogo i russkogo jazyka. Cast' pervaja: russo-grečeskaja, Λειψία (ἐκδ. Otto Holtzes Nachfolger), 1905, σχ. 12ο, σ. XXII-428. Ὁ Α. Derewickij (Aleksandr N. Derewickij) ἦταν τὸ 1897 κοσμητὴρ τῆς Ἱστορικο-Φιλολογικῆς Σχολῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁδησοῦ βλ. V s j a R o s s i j a, ὅ.π., στ. 2442.

4. Τὸ 1913 κατοικοῦσε στὴν Rue Grande Fontaine, 5me Station. Βλ. Ἄρχειο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 12.

5. Βλ. τὸ ἄρθρο του: Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ Κώδικος XI, 22, VV 10 (1903) 102.

6. Βλ. F. U s p e n s k i j, Konstantinopol'skij Serai'skij kodeks Vos'miknižija, «Izvestija Russkogo Arheologičeskogo Instituta v Konstantinopole», 12 (1907) 230-251.

7. Βλ. τὰ ἄρθρα του: «Οἱ Πρόδρομοι», VV 5 (1898) 91-130, καὶ β) Feodora Ptohoprodroma Manganskija stihotvorenija, LIFONU VII, VO IV (1899), 1-48.

δί ο Μαρκιανός κώδικας XI, 22 δὲν εἶχε οὔτε ἓνα ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου¹.

Ἄς ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι κι ἂν κρίνουμε τὸν Συνόδη Παπαδημητρίου μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς Ἐπιστήμης τότε εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν κατατάξουμε καὶ μεταξὺ τῶν Σλαβολόγων-Ἱστορικῶν.

Τέλος, παρατηροῦμε πὼς τὰ πρῶτα δημοσιεύματά του ἀναφέρονται στὴν κλασσικὴ γραμματεία, ὕστερα ὁμως στὴν Ὀδησσὸ ἀσχολήθηκε μὲ τὰ βυζαντινὰ καὶ ἐγινε περισσότερο γνωστὸς ὡς βυζαντινολόγος. Καὶ μία τελευταία παρατήρηση: Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου δὲν φαίνεται νὰ εἶχε τὰ προβλήματα τοῦ Ἄ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως. Ὁ Παπαδημητρίου ἐξῆσε στὸ πανεπιστημιακὸ περιβάλλον τῆς Ὀδησοῦ, ἔμαθε τὰ ρωσικά, ἐγκλιματίσθηκε στὴν κοινωνία τῶν γραμμάτων τῆς φιλοξενίας πόλης καὶ δὲν ἔμεινε ἀποξενωμένος κάπως, ὅπως ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς στὴν Πετρούπολη.

Ὁ Ἕλληνας καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀδησοῦ ἐπειδὴ ἔγραψε τὰ περισσότερα ἔργα του στὰ ρωσικά ἐγινε ἐλάχιστα γνωστὸς στὴν πατρίδα του! Ἄς ἀναφέρουμε ἐδῶ γιὰ παράδειγμα τὰ παρακάτω: Ὁ Γ. Χαριτάκης σὲ σχετικὸ μὲ τὸν «Σπανέα» ἄρθρο του² γράφει ὅτι ὁ Παπαδημητρίου εἶχε ἄλλη γνώμη ἀπὸ τὸν John Schmitt γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συγγραφέα τοῦ ποιήματος. Αὐτὸ ὁμως τὸ ἔμαθε ὁ Χαριτάκης ἀπὸ γερμανικὴ βιβλιοκρισία, καὶ γράφει σχετικὰ: *Ἐβασίσθην ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Byz. Zft. τ. 11 (1902) σ. 197-8 δημοσιευθείσης βιβλιοκρισίας ὑπὸ E. Kurtz*³.

Γιὰ τὴν προσφορά του στὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου τιμήθηκε τὸ 1907 ἀπὸ τὴν Πατρίδα του μὲ τὸν Ἄργυρὸ Σταυρὸ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος. Στὸ σχετικὸ μάλιστα δίπλωμα ἀναφέρεται ὅτι παρασημοφορήθηκε ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου: *διὰ τὰς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ὑπηρεσίας αὐτοῦ*⁴. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωσία τίμησε τὸν Θεσσαλονικιὸ λόγιο, Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀδησοῦ, Συνόδη Παπαδημητρίου, μὲ πολλὰ διακρίσεις: Ἔτσι, τὸ 1907 ἐγινε Ἱπότης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τῆς Ἁγίας Ἄννας (τρίτης τάξεως)⁵, τὸ 1910 Ἱπότης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ (δευτέρας τάξεως)⁶, τὸ 1913 Ἱπότης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τῆς Ἁγίας Ἄννας (δευτέρας τάξεως)⁷, τὸ 1913 πάλι τοῦ ἀπονεμήθηκε

1. Βλ. τὸ ἄρθρο του: Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικας XI, 22, VV 10 (1903) 102.

2. Γ. Χαριτάκης, Ὁ Σπανέας τοῦ Βατικανοῦ Παλατινοῦ Κώδικος 367, «Νέος Ἐληνομνήμων», 14 (1917) 353-380.

3. Βλ. ὁ.π., σ. 354.

4. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 3. Πρβλ. καὶ ἔγγρ. 4 καὶ 6.

5. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 5.

6. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 10 καὶ 11.

7. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 13 καὶ 15.

όρειχάλκινο μετάλλιο άναμνηστικό τών 300 έτών τής βασιλείας τοῦ Οἴκου τών Ρωμανόφ¹, τὸ 1915 ἔγινε Ἰπλότης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τοῦ Ἀγίου Βλαδιμήρου (τετάρτης τάξεως)². Τέλος, σὲ ἀκαθόριστη γιά μᾶς χρονολογία (ἴσως μεταξύ 1907 καί 1910) ἔγινε *σύμβουλος τοῦ* [Ρωσικοῦ] *Κράτους*³.

Ἀπὸ τὸ 1917 καί ὕστερα ἡ Ὀδησσὸς ἔγινε θέατρο σφοδρῶν συγκρούσεων ἐξ αἰτίας τής ἐπαναστάσεως τών Μπολσεβίκων, οἱ ὅποιοι τελικά κατέλαβαν τήν πόλη τὸ 1920⁴. Ὁ Συνόδης καί ἡ Αἰμιλία Παπαδημητρίου ἔφυγαν ἀπὸ τήν Ὀδησσὸ γιά τήν Κωνσταντινούπολη, *τῇ προστασίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ*⁵, ὅταν τὸ ἑλληνικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα ἀποχώρησε ἀπὸ τῆ Μεσημβρινῆ Ρωσία τὸ 1919⁶. Δὲν γνωρίζουμε λεπτομέρειες γιά τήν παραμονή τοῦ ζεύγους Παπαδημητρίου στήν Κωνσταντινούπολη κατὰ τήν περίοδο τής προσφυγιάς. Γνωρίζουμε μόνον ὅτι ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ὑπηρετήσε ὡς καθηγητῆς στή Μέση Ἐκπαίδευση ἀπὸ τίς 23 Ἰουλίου 1920 μέχρι τίς 15 Μαρτίου 1921, ἀλλά δὲν γνωρίζουμε τήν πόλη στήν ὁποία ὑπηρετήσε⁷. Μᾶλλον ὑπηρετήσε στήν Κωνσταντινούπολη⁸. Ἐπίσης, ἀπὸ πιστοποιητικὸ τής Νομαρχίας Θεσσαλονίκης (Ἀριθ. Πρωτ. 1871/13 Φεβρουαρίου 1921) πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου πῆρε, στήν ἰδιαίτερή του πατρίδα, τήν ἑλληνική ἰθαγένεια: *διὰ τής ἀθροῦς πολιτογραφήσεως συμφώνως πρὸς τήν Συνθήκην τών Ἀθηνῶν*⁹ καί ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες (στις 26 Φεβρουαρίου 1921) πῆρε ἀπὸ τῆ Νομαρχία Θεσσαλονίκης διαβατήριον γιά νά

1. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' ἔγγρ. 14.

2. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' ἔγγρ. 16.

3. Ἀναφέρουμε «μεταξὺ 1907 καί 1910» διότι δὲν ἔχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες, Πρβλ. καί Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 5 καί 10.

4. Βλ. Θ. Βελιανίτη, Ὀδησσός, «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία» 18 (1932) 687. V. A. Djadicenko - F. É. Los'-V. E. Spic'kij, Istorija Ukraïns'koj RSR, Κίεβο 1965, σ. 262-293.

5. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 19.

6. Γιά περισσότερα βλ. Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ. Διεύθυνσις Ἱστορίας Στρατοῦ. Τὸ Ἑλληνικὸν ἐκστρατευτικὸν Σῶμα εἰς Μεσημβρινήν Ρωσίαν (1919). Ἀθήναι 1955, Πρβλ. καί Π. Γ. Καρακασώνη, Ἱστορία τής εἰς Οὐκρανίαν καί Κριμαίαν Ὑπερποντίου ἐκστρατείας τῷ 1919, μετὰ χαρτῶν, Ἐν Ἀθήναις (Α. Θ. Λαμπροπούλου) 1933. Βλ. καί N. Diomidis - Petsalis, Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign: Their Effect on the Pontus Question (1919), «Balkan Studies» 13 (1972) 221-263.

7. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 20: «Ἐπειδὴ ἐκ τών προσαγομένων ἐπισήμων ἐγγράφων βεβαιοῦται ὅτι ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου ὑπηρετήσεν ὡς δευτεροβάθμιος καθηγητῆς ἀπὸ 25 Ἰουλίου 1920 μέχρι 15 Μαρτίου 1921 καθ' ἣν ἐν ὑπηρεσίᾳ διατελῶν ἀπεβίωσεν...».

8. Πρβλ. VZ 24 (1923-24) 294.

9. Ἀρχεῖο IMXA, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 17.

μεταβή στη Κωνσταντινούπολη, για άτομικές του υποθέσεις¹. Πράγματι, στις 18 Φεβρουαρίου 1921 πήρε άδεια και από την 'Αστυνομική Διεύθυνση Θεσσαλονίκης². Στις 6 Μαρτίου 1921 πέρασε τα έλληνοτουρκικά σύνορα³ με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη, αλλά εκεί πέθανε μάλλον στις 15 Μαρτίου 1921⁴, σε ηλικία 62 ετών.

Ο θάνατός του διέφυγε, ασφαλώς λόγω των πολιτικών γεγονότων της εποχής, από όλα τα επιστημονικά περιοδικά της 'Ελλάδος. Θά μπορούσαν βέβαια να άντέγραφαν και τη μικρή είδηση που άνέφερε τó περιοδικό *Byzantinische Zeitschrift*⁵, αλλά μάλλον δέν θά είχαν συγκεκριμένες πληροφορίες για μιá νεκρολογία, στη μητρική γλώσσα τού Θεσσαλονικιού λογίου.

Στό νεκροταφείο της Παναγίας της Εύαγγελιστρίας στη Θεσσαλονίκη και στόν κεντρικό δρόμο άριστερά ύπάρχει ένα άπλό μαρμάρινο μνήμα (βλ. εικ. 5), όπου άναπαύτηκαν τά όστᾶ τού Συνόδη Παπαδημητρίου στη γή και στην πόλη όπου γεννήθηκε, στη Θεσσαλονίκη. Ο τάφος έχει τήν παρακάτω έπιγραφή:

Ο
 ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΔΗΜΟΣ
 ΤΩ ΕΠΙΛΕΚΤΩ ΤΕΚΝΩ ΑΥΤΟΥ
 ΣΥΝΟΔΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
 ΕΝ ΤΩ ΤΗΣ ΟΔΗΣΣΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ,
 ΤΩ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΤΕΙΡΑΝ ΑΥΤΟΥ ΚΑΕΪΣΑΝΤΙ
 ΤΟΛΕ ΤΩ ΜΝΗΜΑ ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΑΝΗΓΕΙΡΕΝ

ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΚΩΝ/ΤΙΝΟΥ ΜΕΡΚΟΥΡΙΟΥ⁶

1. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 18.

2. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 18.

3. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 18.

4. 'Αρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 20.

⁵ Η πληροφορία για τη χρονολογία τού θανάτου στό περιοδικό BZ 24 (1923-24) 294 [άνωνύμου] δέν άνταποκρίνεται στην πραγματικότητα: «Im Jahre 1922 starb im Phanar in Konstantinopel der Professor an der russischen Universität in Odessa Synodis Papademetrii. Die Byzantinistik verliert in ihm einer ihrer hervorragendsten Vertreter in Russland, einen gründlichen Kenner der mittelgriechischen Literatur und Geschichte. In vieler Beziehung bahnbrechend waren seine Arbeiten über die vulgärgriechische Dichtung von Byzanz, vor allem die Werke über Stephanos Sachlikes und Theodoros Prodromos. Möge es auch im neuen Russland nicht an Gelehrten fehlen, die seine ausgezeichnete Arbeit fortsetzen!»

5. Βλ. ό.π.

⁶ Ο Κωνσταντίνος Μερκουρίου, έκπαιδευτικός, διορίστηκε δήμαρχος Θεσσαλονίκης τήν 1 'Απριλίου 1937 και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι τις 22 Φεβρουαρίου 1943. Πρβλ. και Σ τ. Χ ρ ι σ τ ο δ ο ύ λ ο υ, «Θεσσαλονίκη» ή σύγχρονος πόλις «Νεώτερον 'Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν 'Ηλίου», τ. 9, σ. 617.

Εικ. 5. Ὁ τάφος τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου στὸ νεκροταφεῖο τῆς Παναγίας τῆς Ἐδαγγελιστρίας στὴ Θεσσαλονίκη

Αυτό είναι σέ άδρες γραμμές, με τις φτωχές πηγές που διαθέτουμε μέχρι σήμερα, τó βιογραφικό σχεδιάσμα για τόν Συνόδη Παπαδημητρίου τó Θεσσαλονικιό, Μακεδόνα και Έλληνα άπόδημο εκπαιδευτικό και λόγιο. Ό Συνόδης Παπαδημητρίου άνήκει σ' εκείνους τούς διανοουμένους τής ιστορίας τών νεοελληνικών γραμμάτων που έδρασαν στο έξωτερικό άθόρυβα αλλά πολύ δημιουργικά. Ύπηρετησε στη Μέση Έκπαίδευση στη Θεσσαλονίκη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Στενίμαχο και στην Όδησσό, αλλά, ή μεγάλη του προσφορά ύπηρε ή σταθερή και στέρεη μελέτη (στα πλαίσια τής εποχής του βέβαια) που έκανε, σαν άκαδημαϊκός διδάσκαλος στο Πανεπιστήμιο τής Όδησσού, πάνω σε θέματα και προβλήματα τής ελληνικής γραμματείας. Μπορούμε, νομίζω, νά πούμε πώς ή πνευματική διαθήκη τού άποδήμου λογίου, είναι ότι: *όσο τó Έθνος μένει ριζωμένο στις πνευματικές παραδόσεις του, δέν έχει τίποτε νά φοβηθί για τó μέλλον*¹.

Σημ. Άς δούμε με συντομία και τήν τύχη τής συζύγου τού Συνόδη Παπαδημητρίου μετά τόν θάνατο τού λογίου άνδρός τής.

I. Άπό τόν Φ. Στ' 58 τού Άρχείου τού Ίδρύματος Μελετών Χερσονήσου τού Αίμου πληροφορούμαστε ότι τó 1927 ή Αιμιλία χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου άπό τήν Άλεξανδρούπολη («Όδ. Βενιζέλου 232») ένήργησε, διά τού Ίωάννη Γρυπάρη, Γενικού Γραμματέα τού Ύπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, νά τής χορηγηθί κάποια σύνταξη². Η αίτησή τής έγινε άποδεκτή τόν Φεβρουάριο τού 1928³. Φαίνεται όμως ότι δέν έπαρκοϋσε τó ποσό, γιατί τó 1930 ζήτησε νά διορισθί καθηγήτρια τής ώδικής στο γυμνάσιο τής Άλεξανδρουπόλεως. Πράγματι, στις 8 Μαρτίου 1930 ή Αιμιλία χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου, τó γένος Ά. Σπαθάρη, διορίστηκε πρωτοβάθμια καθηγήτρια με βαθμό και μισθό γραμματέως Α' τάξεως στο γυμνάσιο τής Άλεξανδρουπόλεως. Άνέλαβε ύπηρεσια τόν Μάιο τού 1930 και στις 20 Αύγουστου 1939 άπολύθηκε, επειδή τήν κατέλαβε τó όριο τής ηλικίας⁴.

II. Άπό τó σχετικό όμως φάκελλο συνταξιοδότησεως «εξ ίδιου δικαιώματος» τής Αιμιλίας Παπαδημητρίου, που βρίσκεται στο Έλεγκτικό Συνέδριο⁵, πληροφορούμαστε ότι γεννήθηκε τó 1874, ότι ύπηρετησε ως «διδασκάλισσα ώδικής» στο «Ίωακειμίων Παρθεναγωγείον» τής Κωνσταντινουπόλεως άπό τόν Σεπτέμβριο 1919 ως τόν Αύγουστο 1927⁶.

1. Β α σ. Λ α ο ύ ρ δ α, Ό φιλόλογος Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, στο συλλογικό έργο Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, δ.π., σ. 31.

2. Άρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 19.

3. Η Αιμιλία χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου πήρε σύνταξη 44 δραχμές τόν μήνα άπό τις 16 Μαρτίου 1921, κατόπιν 88 δραχμές τόν μήνα άπό τήν 1 Ίουλίου 1922 και ύστερα, και 148,07 δραχμές τόν μήνα άπό τήν 1 Όκτωβρίου 1924 και έξης. Βλ. Άρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 20.

4. «Ύπόμνημα Αιμιλίας Σ. Παπαδημητρίου, Περί άπονομής συντάξεως και καθορισμού τού συνταξίμου χρόνου» (Αθήνα, 25 Ίουλίου 1941), Έλεγκτικόν Συνέδριον, Διεύθυνσις Άρχείου, Άριθ. Φ. Α 1346/51.

5. Έλεγκτικόν Συνέδριον, Διεύθυνσις Άρχείου, Άριθ. Φ. τόμ. II 28871/1941 (6 Ίουλίου 1941). Άπόφασις Έλεγκτικού Συνεδρίου, τμ. II, Άριθμ. Πραξ. 2708/1941.

6. Όποσδήποτε ύπάρχει σύγχυση στις χρονολογίες. Στο Άρχείο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, έγγρ. 19, αναφέρεται ότι έκανε αίτηση στο Ύπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων για νά

Ἐκ τῶν ἰδίων φάκελλο πληροφοροῦμαστε ὅτι διορίστηκε στό γυμνάσιο Ἀλεξανδρουπόλεως στί 26 Ἀπριλίου 1930 καί ὑπηρετήσε στή θέση αὐτή ὡς τίς 12 Σεπτεμβρίου 1939. Ἡ πρώτη αἴτησή της γιά συνταξιοδότηση «ἐξ ἰδίου δικαιώματος» ἀπερρίφθη¹. Ὑστερα ἀπό ἄλλες ἐνέργειές της πῆρε τό 1942 σύνταξη 771,12 δραχμές τό μήνα². Τό 1951 (τελευταία χρονολογία στίς πηγές μας) ἔγινε ἀναπροσαρμογή τῆς συντάξεως καί ἐγκρίθηκε στήν Αἰμιλία Παπαδημητρίου τό ποσόν τῶν 235.000 δραχμῶν, ἀπό τήν 1η Ἰανουαρίου 1950³.

3. Τέλος, ἀπό σημείωμα τῆς Λουκίας Σπαθάρη⁴ πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ Αἰμιλία, χήρα Συνόδη Παπαδημητρίου πέθανε στήν Ἀθήνα «τόν Ἰούλιον 1953 90 ἐτῶν».

III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

Δυστυχῶς, παρόλες τίς ἐρευνές μας μόνο 23 ἔργα τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου μπορέσαμε νά βροῦμε. Ἄς σημειωθῇ ὅτι στό Ἀρχειο ἸΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 23, πού εἶναι σημείωμα ἄν ὄχι τοῦ ἰδίου ὀπωσδήποτε ὅμως τοῦ οἰκείου περιβάλλοντός του, ἀναφέρονται μόνο 13 ἔργα τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου μέχρι τό 1905. Ὄπωσδήποτε θά ὑπάρχουν καί ἄλλα ἔργα τοῦ Σ. Παπαδημητρίου μετὰ τό 1907.

1888

1. *Kritische Beiträge zu den Scholien des Euripides*. Κωνσταντινούπολις 1888 (γερμ.). (Ἡ διδακτορική του διατριβή στό Πανεπιστήμιο τοῦ Erlangen τό 1887).

Εἶναι διάφορα σημειώματα σέ κείμενα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδη. Τό κείμενο εἶχε καί δευτέρη ἐκδοχή (ἀπ' ὅπου παίρνουμε αὐτές τίς πληροφορίες), βελτιωμένη, στά ρωσικά, στήν Ὀδησσό τό 1896 καί δημοσιεύτηκε στό τέλος τῆς μελέτης ἀριθ. 6 με τόν τίτλο: *Κριτικά πάρεργα*.

1891

2. *Κριτικά εἰς τήν Ἀθηναίων Πολιτείαν Ἀριστοτέλους*, «Νέα Ἡμέρα» (Τεργέστης), Ἔτος ΙΖ' (ΜΕ), Σάββατον 9/21 Μαρτίου 1891, σ. 1, 2, 3.

συνταξιοδοτηθῇ, με ἡμερομηνία 31 Μαΐου 1927 ἀπό τήν Ἀλεξανδρούπολη. Ἀπό τήν Ἀλεξανδρούπολη πάλι ἔγραψε γράμμα (βλ. τό ἴδιο ἔγγραφο) στόν Ἰωάννη Γρυπάρη, Γενικό Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί Ἐρησκειμάτων, με ἡμερομηνία 21 Ἰουνίου [1927]. Γι' αὐτό δέν εἶναι δυνατό νά ὑπηρετήσε ὡς «διδασκάλισσα ὀδικῆς» στό «Ἰωακείμιον Παρθενωγωγεῖον μέχρι τίς 31 Αὐγούστου 1927, ὅπως ἀναφέρει στό Ὑπόμνημά της, πού βρίσκεται στό Φ. Α 1346/51 τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ἴσως γι' αὐτό, ὅπως θά δοῦμε καί παρακάτω, ἡ πρώτη αἴτησή της γιά συνταξιοδότηση «ἐξ ἰδίου δικαιώματος» ἀπερρίφθη, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἐγκρίθηκε μὲν, ἀλλά με λιγότερα συντάξιμα χρόνια.

1. Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, Διεύθυνσις Ἀρχείου, Ἀριθμ. Φ. τμ. ΙΙ. 28871/1941 (6 Ἰουλίου 1941). Ἀπόφασις Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τμ. ΙΙ. Ἀριθμ. Πραξ. 2708/1941.

2. Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, τμ. ΙΙ., Ἀριθμ. Πρωτ. 35795/1942 (29 Ἀπριλίου 1942).

3. Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, τμ. ΙV, Ἀριθμ. Πρωτ. Α/22428/1951 (5 Ἰανουαρίου 1951).

4. Βλ. παραπομπή ἀριθμ. 4 τῆς σελ. 180.

Ἡ ἐφημερίδα παρουσιάζει στὴν ἐπιφυλλίδα τῆς τὴν κριτικὴ πού ἔγραψε (*Ἐν Ὀδησσῷ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1991*) ὁ Παπαδημητρίου¹ στὴν ἔκδοση τῆς Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπὸ τὸν Ἕλληνα Kenyon².

1892

3. *Dve narodnja pensi u Any Komninoj* (=Δύο δημόδη ποιήματα τῆς Ἄννας Κομνηνῆς), LIFONU II, VO I, 1892, 281-287 (ρωσ.).

Βιβλιοκρ. Ed. Kurtz, VZ 2 (1893) 141 (γερμ.). Β. Melioranskij, VV 1 (1894) 440 (ρωσ.).

Ἅ ὁ συγγρ. ἀναφέρεται α) στὸ χωρίο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Ἀλεξιάς, σ. 98, ἔκδ. Βόννης (ὅπως τὸ ἀναφέρει):

«τὸ σάββατον τῆς τυρινῆς.
Χαρῆς Ἀλέξιε, ἐννόησές το
Καὶ τὴν δευτέραν τὸ πρωῖ
Ἕπα καλῶς, γεράκιν μου»,

καὶ ὑποστηρίζει ὅτι σωστά γράφεται τὸ «ῥπα», καὶ β) διαφωνεῖ στὴ μετάφραση μὲ τὸν V. Fisher στὸ χωρίο: «ἀπὸ τὴν Δρίσταν εἰς Γολόνην

Καλὸν ἀπλίκτον, Κομνηνῆς».

1894

4. [Σὲ συνεργασία μὲ τὸν F. E. Korš] *Kritičeskie étjudy k srednevekovnoj grečeskim tekstam* (=Κριτικὲς μελέτες σὲ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ κείμενα), LIFONU IV, VO II, 1894, 155-177 (ρωσ.). Βιβλιοκρ. Β. Melioranskij, VV 2 (1895) 147 (ρωσ.). Ed. Kurtz, VZ 4 (1895) 616-617 (γερμ.). Εἶναι τὸ πρῶτο μέρος σειρᾶς κριτικῶν σημειωμάτων σὲ ἐκδόσεις ἑλληνικῶν μεσαιωνικῶν κειμένων. Τὰ περιεχόμενα τοῦ ἄρθρου:

I) Perifraza Any Komninoj v izd. E. Miller, Parižkoj Academie des Inscriptions (=Ἡ περίφραση τῆς Ἄννας Κομνηνῆς στὴν ἔκδοση τοῦ E. Miller, τῆς Παρισινῆς Academie des Inscriptions).

II) Σπανέας v versii Mavrofridy, Vagnera i Legrana (=Ἅ Σπανέας στὶς παραλλαγές τοῦ Μαυροφρύδη, Wagner καὶ Legrand, III) Θρηῆνος τοῦ Ταμυρ-

1. Πρβλ. σ. 1: «Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ κακῶς κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐχόντων, ὑπάγοντες τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις εἰς τρεῖς κατηγορίας· πρῶτον μὲν θὰ πραγματευθῶμεν ἐκεῖνα τὰ χωρία, τῶν ὁποίων ἡ μεταβολὴ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ παρὰ τὴν βεβαιότητα τῆς γραφῆς τοῦ χειρογράφου· δεύτερον δὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ χειρογράφῳ χάσμα παρῶνται ἢ ἐφθαρμένα καὶ δυσανήγνωστα ὄντα, κακῶς συνεπληρώθησαν ἢ ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Kenyon· τρίτον θ' [sic] ἐξετάσωμεν τινὰ χωρία, συμπληρωτέα κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καὶ τινὰ ὄλως ἀθετητέα».

2. Πρβλ. Aristotle on the Constitution of Athenes, edited by F. G. Kenyon, M. A., Printed by Order of the Trustees of the British Museum, Λονδίνο 1891.

λάγγου po izd. Vagnera i kolljaciām Legrana i Psihari (= 'Ο θρῆνος τοῦ Ταμυρλάγου στὴν ἔκδοση τοῦ Wagner καὶ στίς συλλογὲς Legrand καὶ Ψυχάρη), ὅπου ὁ Σ. Παπαδημητρίου δημοσιεύει σύντομο κείμενο 96 στίχων¹.

5. *Kritičeskie étyjudy k srnedevekonym grečeskim tekstam* (=Κριτικὲς μελέτες σὲ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ κείμενα). VV 1 (1894) 641-656 (ρωσ.).

Τὸ ἄρθρο εἶναι συνέχεια τοῦ προηγούμενου. (Πρβλ. καὶ σημ. τοῦ συγγ. στὴν σ. 641). Τὰ περιεχόμενα:

IV) Ἐμ. Γεωργιλλᾶ, Θανατικὸ τῆς Ῥόδου (σ. 641-647),

V) Μανόλη Σκλάβου, Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης (σ. 647-649),

VI) Στεφάνου Σαχλίκη, Γραφαὶ καὶ στίχοι καὶ ἐρμηνεῖαι (σ. 649-656),

VIII) Στεφ. Σαχλίκη, Ἐρμηνεῖαι καὶ ἀφηγήσεις (σ. 652-656). Στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου ὑπογράφει «Odessa, Maj 1894 g. Syn. D. Papadimitriū. Privat-docent».

1896

6. *Stefan Sahlikis i ego stihotvorenie «'Αφήγησις παρᾶξενος»*. *Izsledovanie s philoženiem greko-russkogo glossarija, dvuh fotografičeskikh tablīc i kritičeskikh pároerga* (= 'Ο Στέφανος Σαχλίκης καὶ τὸ ποίημά του «'Αφήγησις παρᾶξενος». Ὑπόμνημα μὲ παράρτημα ἑλληνο-ρωσικοῦ γλωσσarioύ, δύο φωτογραφικοὺς πίνακες καὶ κριτικὰ *πάροεργα*). LIFONU VI, VO III, 1896, 1-278, καὶ ἀνάτυπο, Ὀδησσὸς 1896, σ. IV+256+24 (ρωσ.). Βιβλιοκρ. I. Sokolon, VV 3 (1896) 680-685 (ρωσ.), A. Nikitskij, VV 4 (1897) 653-667 (ρωσ.) Πρβλ. καὶ K. Krumbacher, *Geschichte des byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende der Oströmischen Reichs* (527-1453), Μόναχο ²1897, σ. 815-816, *Toŭ ἴδιου*, BZ 5 (1896) 620-612, Λ. Πολίτη, Ποιητικὴ Ἀνθολογία, βιβλίο δεῦτερο, Μετὰ τὴν ἄλωση 15. καὶ 16. αἰ. Ἀθήναι (Γαλαξίας) 1965, σ. 166². Βλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ Σ. Παπαδημητρίου ἀριθμ. 1. (Ἡ διατριβὴ του γιὰ τὸν τίτλο τοῦ Μαγίστρου στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὀδησσοῦ τὸ 1896).

1897

7. Βιβλιοκρισία: Ἀγγέλου Βλάχου, Λεξικὸν Ἑλληνο-γαλλικόν, Ἐν Ἀθήναις 1897, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, βιβλιοπωλ. Ἀνέστη Κων-

1. Περισσότερα γιὰ τὸν Θρῆνο τοῦ Ταμυρλάγου ἢ Θαμυρλάγου βλ. καὶ I. E. Καργιανοπούλου, Πηγαὶ τῆς βυζαντινῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη (ἔκδ. Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν) 1970, σ. 374 (Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, ἀρ. 2).

2. Γενικὰ γιὰ τὸν Στέφανο Σαχλίκη βλ. J. N. Ljubarskij, *Kritskij poet Stefan Sahlikis* (= 'Ο κρητικὸς ποιητὴς Στέφανος Σαχλίκης), VV 16 (1959) 65-81 (ρωσ.). Βλ. ἑλλην. μεταφρ. ἀπὸ τὴν Μαρία Γ. Νυσταζοπούλου, Ὁ Κρῆς ποιητὴς Στέφανος Σαχλίκης, «Κρητικὰ Χρονικὰ» 14 (1960) 308-334.

σταντινίδου, σ. 1000. VV 4 (1897) 651-653 (έλλ.). Στο τέλος τῆς βιβλιοκρισίας ὑπογράφει: «'Εν 'Οδησοῦ Μάρτιος 1897, Συνόδης Παπαδημητρίου».

1 8 9 8

8. *Οἱ Προδρόμοι* VV 5 (1898) 91-130 (έλλ.). Βιβλιοκρ. Ε. Κ(urtz), BZ 8 (1898) 214-216 (γερμ.)

Στῆ σελ. 91 σημειώνει: «Περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐγένετο ἀνακοίνωσις εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 11 Νοεμβρίου τοῦ Ἱστορικο-φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς 'Οδησοῦ». Τὸ ἄρθρο εἶναι ἀπάντηση καὶ κριτικὴ σὲ ἄρθρο τοῦ Γ. Δ. Χατζηδάκι, «Περὶ τῶν Προδρόμων Θεοδώρου καὶ Ἰλαρίωνος», VV 4 (1897) 100-127. Στο τέλος τοῦ ἄρθρου ὑπογράφει: «'Εν 'Οδησοῦ. Ὀκτώβρ. 1897. Σ. Παπαδημητρίου».

9. Βιβλιοκρισία: Heinrich Moritz, Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten, I Theil Programm des K. Humanistischen Gymnasiums in Landshut Schuljahr 1896/97, VV 5 (1898) 713-735 (έλλ.). Στο τέλος τῆς βιβλιοκρισίας ὑπογράφει: «'Εν 'Οδησοῦ κατὰ Φεβρουάριον 1898. Συνόδης Παπαδημητρίου»¹.

1 8 9 9

10. *Feodora Ptohoprodroma Manganskija stihotvorenija* (=Θεόδωρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου τὰ Μαγγάνεια ποιήματα), LIFONU VII, VO. IV, 1899, 1-48 (ρωσ.) Βιβλιοκρ. I. Sokolov, VV 7 (1900) 180-181 (ρωσ.) H. Usener, VZ 10 (1901) 234-238 (γερμ.)

Ὁ συγγρ. δημοσιεύει γιὰ πρώτη φορὰ τὰ πέντε «Μαγγάνεια» ποιήματα ἀπὸ τὸν Μαρκιανὸν κώδικα XI 22 καὶ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι τοῦ Θεοδώρου Πρόδρομου. Ἀργότερα (τὸ 1903) θὰ ἀλλάξῃ γνώμη καὶ θὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ κώδικας αὐτὸς δὲν περιέχει ποιήματα τοῦ Θεοδώρου Πρόδρομου. Βλ. καὶ τὸ ἔργο ἀριθμ. 17 τοῦ Σ. Παπαδημητρίου².

11. Βιβλιοκρισία: Heinrich Moritz, Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten, II Theil (Progr. Landshut 1897/98), VV 6 (1899) 167-176 (έλλ.).

Στὸ τέλος τῆς βιβλιοκρισίας ὑπογράφει: «'Εν 'Οδησοῦ, Ὀκτώβρ. 1898. Συν. Παπαδημητρίου»³.

1. Τόσο τὸ ἔργο τοῦ H. Moritz ὅσο καὶ ἡ βιβλιοκρισία τοῦ Σ. Παπαδημητρίου ἀναφέρονται καὶ χρησιμοποιοῦνται συχνὰ ἀπὸ τὸν Φ. Ι. Κουκουλέ, Βυζαντινὰ τινα παρωνύμια, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», Περίοδος Δευτέρα, 4 (1953-1954) 60-98.

2. Περισσότερα γιὰ τὰ «Μαγγάνεια» βλ. Theodori Prodromi De Manganis, ed. S. Bernardinello, Universita di Padova, «Studi Byzantini i Neogreci», 4, Padova (Liviana editrice) 1972, σ. VIII+138. Πρβλ. καὶ W. Högandner, Marginalien zum «Manganeios Prodromos» «Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik» 24 (1975) 95-106.

3. Τόσο τὸ ἔργο τοῦ H. Moritz ὅσο καὶ ἡ βιβλιοκρισία τοῦ Σ. Παπαδημητρίου ἀναφέρονται καὶ χρησιμοποιοῦνται συχνὰ ἀπὸ τὸν Φ. Ι. Κουκουλέ, ὁπ.

1900

12. *Ob avtore didaktičeskogo Stihotvoreniija Spanéas* (=Σχετικά με τὸν συγγραφέα τοῦ διδακτικοῦ ποιήματος «Σπανέας»), LIFONU VIII, VSI. O.V., 1900, 337-366 (ρωσ.) Βιβλιοκρισία: I. Sokolov, VV 7 (1900) 747 (ρωσ.) Ed. Kurtz, VZ 11 (1902) 197-198 (γερμ.)

Τὸ ἄρθρο εἶναι ἀπάντηση σὲ ἄρθρο τοῦ John Schmitt [BZ 1 (1892) 316-322], ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι συγγραφέας τοῦ ποιήματος «Σπανέας» εἶναι ὁ Ἄλέξιος, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ. Ὁ Παπαδημητρίου ἀρνεῖται τὴν πατρότητα στὸν Ἄλέξιο καὶ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι δύσκολο νὰ καθοριστῇ ὁ πραγματικὸς συγγραφέας.

13. Βιβλιοκρισία: Constantin Litzeica, Das Meyersche Satzschlussgesetz in der byzantinischen Proza mit einem Anhang über Prokop von Käsarea, Diss., Μόναχο 1898, σχ. 8ον, σ. 52., VV 7 (1900) 471-473 (ἑλλ.). Στὸ τέλος τῆς βιβλιοκρισίας ὑπογράφει: «Ἐν Ὁδησῶ, Νοέμβριος 1899. Συνόδος Παπαδημητρίου».

14. Βιβλιοκρισία: *Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ περὶ θεμάτων καὶ περὶ ἔθνων, μετὰ προλόγον ὑπὸ Γσβριήλ Λάσκιν* (Sočinenija Konstantina Bagrjanorodnago o Themah i o Narodah. S Predisloviem Gabriila Laskina), Ἐν Μόσχᾳ 1899. 1Φ., 263, 8ον (ρωσιστί), BZ 9 (1900) 515-523 (ἑλλ.).

Στὸ τέλος τῆς βιβλιοκρισίας ὑπογράφει: «Ἐν Ὁδησῶ, Νοέμβριος 1899. Συν. Παπαδημητρίου»¹.

1902

15. *Ioann II, Mitropolit Kievskij i Feodor Prodrom.* Χρῖστος καὶ Θεόδωρος Πρόδρομοι (=Ὁ Ἰωάννης Β', Μητροπολίτης Κιέβου καὶ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος. Χρῖστος καὶ Θεόδωρος Πρόδρομοι), LIFONU X, VSI. O. VII, 1902, 1-54 (ρωσ.)

Βιβλιοκρισία: K. K(rumbacher), BZ 12 (1903) 641 (γερμ.). Ed. Kurtz, BZ 13 (1904) 535-538 (γερμ.)

Ἡ μελέτη ἔχει γραφτῆ στὰ ρωσικὰ καὶ ἔχει σὴν ἐπεξήγηση τὸ «Χρῖστος καὶ Θεόδωρος Πρόδρομοι». Ὁ Ἰωάννης Β', Μητροπολίτης Κιέβου (1077-1089) εἶναι ὁ βυζαντινὸς Χρῖστος Πρόδρομος (Πρβλ. καὶ H.-G. B e c k, Kirche und Theologische Literatur im byzantinischen Reich, Μόναχο 1959, σ. 610). Μὲ τὰ πορίσματα τοῦ παραπάνω ἄρθρου τοῦ Παπαδημητρίου διεφώνησε ὁ συμπατριώτης καὶ συμμαθητῆς του, ὁ Π. Ν. Παπαγεωργίου [Bλ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, «Διορθώσεις εἰς Θεόδωρον Πρόδρομον», BZ 12 (1903) 261-266 (ἑλλ.)].

1. Πρβλ. στὴν σ. 517: «Καὶ ἡ μετάφρασις δὲ αὐτῆ τῶν ἔργων τοῦ Πορφυρογεννήτου δὲν παρουσιάζει τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν οὐδὲ δικαιουταί τις νὰ λέγη, ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἀπέκτησε μίαν καλὴν μετάφρασιν».

16. 'Ο *ἐπιθαλάμιος Ἀνδρονίκου ΙΙ τοῦ Παλαιολόγου* BZ 11 (1902) 452-460 (ἑλλ.). Στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου ὑπογράφει: «Ἐν Ὁδησσοῦ. Συνόδης Παπαδημητρίου».

1903

17. 'Ο *Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανῶν Κώδικος XI, 22*, VV 10 (1903) 102-163 (ἑλλ.). Βιβλιοκρισία. E. K(urtz) BZ 13 (1904) 227-228 (γερμ.).

Ὁ συγγρ. ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Μαρκιανὸς κώδικας XI, 22 ('Ο Νανιανὸς CCLXXXI), κυρίως στὸ πρῶτο μέρος του «οὐδὲ ἓν ποιήμα τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου περιέχει». Πρβλ. καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδημητρίου ἀριθμ. 10. Στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου ὑπογράφει: «Ἐν Ὁδησσοῦ, Νοέμβριος 1902. Σ. Παπαδημητρίου».

18. Βιβλιοκρισία: K a r l D i e t e r i c h, Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache von der hellenistische Zeit bis zum 10. Jahrh. n. Chr., Mit einer Karte. [Byzantinisches Archiv., als Ergänzung der Byzantinischen Zeitschrift in zwanglosen Heften herausgegeben von Karl Krumbacher, Heft. I.], Leipzig 1898, Teubner XXIV, 326 S. gr. 8., VV 10 (1903) 546-556 (ἑλλ.).

Στὸ τέλος ὑπογράφει: «Ἐν Ὁδησσοῦ Σ. Παπαδημητρίου».

1904

19. *Brakrusskoj knjažny Mstislavny Dobrodei s grečeskim carevičem Alekseem Komninym* ('Ο γάμος τῆς ρωσίδας πριγκίπισσας *Ντομπροθέας*, [Ἐυπραξίας] κόρης τοῦ Μστισλάβου μὲ τὸν Ἑλληνα πρίγκιπα Ἀλέξιο Κομνηνὸ), VV 11 (1904) 73-98 (ρωσ.)¹.

Βιβλιοκρισία: E. K(urtz), VZ 14 (1905) 351 (γερμ.)

1905

20. [Σὲ συνεργασία μὲ τὸν A. Derevickij] Πρῶχειρον λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς καὶ ρωσικῆς γλώσσης, Μέρος πρῶτον: ρωσσοελληνικὸν—Karmannyj slovar' novogrečeskago i russkago jazykon. Čast pervaja: rusko-grečeskaja, Λειψία, ἔκδ. Otto Holtzes Nachfolger, 1905, σ. XXII+423, σχ. 120².

21. *Feodor Prodom: Istoriko-literaturnoe izsledovanie* (=Θεόδωρος Πρῶ-

1. Μὲ τὸν γάμο αὐτὸ (ἐκτός ἀπὸ τὸν Σ. Παπαδημητρίου) ἀσχολήθηκαν ὁ H r. L o r a r g e n, «Brak Mstislavny (1122 g.)», VV 9 (1902) 418-445 καὶ ὁ K. Β α ρ ζ ὁ ς, Ἑλέσιος Κομνηνὸς - Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, «Βυζαντινά» 7 (1975) 129-175. Ὁ Κ. Βαρζὸς δὲν φαίνεται νὰ ἔχη χρησιμοποιήσει τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Σ. Παπαδημητρίου, γιὰτὶ δὲν τὸ ἀναφέρει καθόλου.

2. Στὴ βιβλιοκρισία τοῦ Ἑλληνογαλλικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου (Βλ. ἔργο ἀριθ. 7) ἔγραφε χαρακτηριστικὰ ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου: «Τὴν ἑλλειψιν ταύτην καὶ ἡμεῖς ἀπὸ πολλοῦ συναισθανόμενοι, μόλις κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἀπεφασίσαμεν νὰ προβῶμεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ A. Derevickij εἰς ἑκδοσιν ῥωσσοελληνικοῦ καὶ ἑλληνορωστικοῦ λεξικοῦ». (Ὁ.π., σ. 651).

δρομος: 'Ιστορικο-φιλολογική μελέτη), 'Οδησός («Ekonomičeskaja Tipografija»), 1905, σ. XXVI+453 (ρωσ.).

Βιβλιοκρισία: Ed. Kurtz, BZ 16 (1907) 289-300 (γερμ.). Τοῦ ἴδιου, BZ 16 (1907) 674 (γερμ.) S. Šestakov, VV 13 (1907) 419-429 (ρωσ.).

Μέχρι τὸ τέλος τοῦ 19 αἰ. ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἦταν ἕνας γιὰ τὸν 'Α. Παπαδόπουλο-Κεραμέα [βλ. «Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος», LIFONU VII, VO IV (1899) 385-402. Βιβλιοκρισία. I. Sokolon, VV 7 (1900) 185-186], δὺο γιὰ τὸν Σ. Παπαδημητρίου, καὶ τρεῖς γιὰ τὸν Γ. Ν. Χατζηδάκι [«Περὶ τῶν Προδρόμων Θεοδώρου καὶ 'Ιλαρίωνος» VV 4 (1897) 100-127].

Στὴ μελέτη τοῦ αὐτῆ ὁ Παπαδημητρίου ἐξετάζει: 1) τὸν «ἀρχικό» Πρόδρομο (σ. 1-13), 2) τὸν Χριστο Πρόδρομο ἢ 'Ιωάννη II, Μητροπολίτη Κιέβου (σ. 14-20), 3) τὸν Πρόδρομο τῶν «Μαγγανείων» ποιημάτων (σ. 20-44), 4) τὸν 'Ιλαρίονα Πρόδρομο ἢ Πτωχοπρόδρομο (σ. 44-83) καὶ 5) τὸν Θεόδωρο Πρόδρομο (σ. 84-404)¹. ('Η διδακτορική του διατριβὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς 'Οδησοῦ τὸ 1906).

1907

22. Παρόλες τὶς προσπάθειές μας δὲ μπορέσαμε νὰ βροῦμε τὸν πλήρη τίτλο τοῦ ἔργου στὰ ρωσικά τόσο στὴν 'Ελλάδα ὅσο καὶ στὴν ΕΣΣΔ. 'Αναφέραμε μόνον τὴν πληροφορία τοῦ ἔργου ἀπὸ τὰ γερμανικά: «Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring. Protokoll der 379. Sitzung der Kaiserl. Odesaer Gesellschaft für Geschichte und Altertümer von 30. Jan 1907, S. 2-12, 80 (russ)».

Βλ. Κ. Kurtz BZ 17 (1908) 654-655.

23. Γρηγόριος Γ. Μαρασλῆς [Νεκρολογία], VV 14 (1907) 208-210 (ἐλλ.).

Εἰς τὸ τέλος τῆς νεκρολογίας ὑπογράφει: «Σ. Π., 'Εν 'Οδησοῦ τῆ 7-η Αὐγούστου 1907».

Σημ. Νομίζουμε ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθοῦν καὶ τρεῖς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις ποὺ ἔκανε ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου, στὸν 'Ιστορικό-Φιλολογικὸ Σὺλλογο τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Νεορωσικοῦ Πανεπιστημίου στὴν 'Οδησό.

1. Τὸ 1898 [στὶς 11 Νοεμβρίου] σὲ συνεδρίαση τοῦ Σὺλλόγου, ὁ Σ. Παπαδημητρίου μίλησε στὰ ρωσικά, καὶ μὲ θέμα: «Ο vremeni roždenija i proisxoždenij Feodora Prodroma (=Γιὰ τὸ χρόνο τῆς γεννήσεως καὶ τὴν καταγωγὴ τοῦ Θεοδώρου Πρόδρομου). (Βλ. τὶς με-

1. Περισσότερα γιὰ τὸν Θεόδωρο Πρόδρομο βλ. Μ. Κυριακίς, Théodore Prodrome et le milieu intellectuel à Constantinople au XIIIe siècle. Recherches sur l'oeuvre «prodromique», Thèse, Παρίσι 1952. Βασικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὶς ἐκδόσεις καὶ τὶς μονογραφίες στὸν Θεόδωρο Πρόδρομο βλ. G. Μοργανσικ, στὰ «Byzantinoturcica» I (1953) 522-526 καὶ I. E. Καραγιαννοπούλου, δ.π., σ. 297-299. Τέλος γιὰ τὴ βυζαντινὴ κοινωνία, ὅπως αὐτὴ φαίνεται στὰ Πτωχοπρόδρομικά ποιήματα, βλ. Σ. 'Αντωνιάδη, Πτωχοπρόδρομικά, «Mélanges O. et M. Merlier», τ. I, 'Αθήνα 1965, σ. 3-5.

λέτες του αριθμ. 8, 15, και 21). Πληροφορία: 'Από τὸ ἔργο τοῦ Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom' Istoriko-literaturnoe Izsledovanie, ὁ.π., ἀριθ. ἔργου 21.

2. Τὸ 1899 [στὶς 21 Σεπτεμβρίου] μίλησε στὰ ρωσικά, καὶ μὲ θέμα: «К vorposu ob avtore vizantijskogo parodnago proizvedenija 'Σπανέας'» (=Σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέα τοῦ δημόδου Βυζαντινοῦ [ποιήματος] «Σπανέας»). 'Αργότερα θὰ γράψῃ καὶ θὰ δημοσιεύσῃ τὴ μελέτη τοῦ ἀριθ. 12. Πληροφορία: VV 7 (1900) 597.

3. Τὸν ἴδιο χρόνο [στὶς 30 Νοεμβρίου] μίλησε στὰ ρωσικά καὶ παρουσίασε τὸ νέο βιβλίο: «Sočinenija Konstantina Bagrjanorodnago :O Themah i O Narodah. S. Predisloviem Gavriila Laskina, Μόσχα 1899» 'Αργότερα θὰ γράψῃ τὴ βιβλιοκρισίαν στὰ BZ 9 (1900) 515-523 (ἑλλ.). (Βλ. μελέτη ἀριθ. 14).

IV. ΠΗΓΕΣ

A. Γιὰ τὴν καλύτερη κατατόπιση τοῦ ἀναγνώστη νομίζω ὅτι εἶναι χρήσιμο νὰ παραθέσουμε ἐδῶ τὸν κατάλογο τῶν ἐγγράφων ποῦ βρίσκονται στὸν σχετικὸ φάκελλο, τοῦ ἀναφέραμε, τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ('Αρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58) (δική μου ἀρίθμηση):

1. «'Αποφοιτήριο» [τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν]. Χρονολ. 21 Ὀκτωβρίου 1885.

2. [Γερμανικὸ ἀντίγραφο συμφωνητικοῦ μεταξὺ τοῦ ἐκδότου Otto Holtzes Nachfolger (Λειψία) καὶ τῶν καθηγητῶν A. N. Derewitzki, S. D. Paradimitriu ('Οδησός), σχετικὸ μὲ τὴ συγγραφὴ, ἀπὸ τοὺς δύο τελευταίους, ἑλληνορωσικὸ καὶ ρωσοελληνικὸ λεξικὸ]. Τὸ συμφωνητικὸ ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν Γερμανὸ ἐκδότη στὴ Λειψία στὶς 17 Δεκεμβρίου 1901 καὶ ἀπὸ τοὺς δύο καθηγητὲς-συγγραφεῖς στὴν Ὁδησσὸ στὶς 22 Δεκεμβρίου 1901.

3. [Δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ 'Αργυροῦ Σταυροῦ τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος, ἀπὸ τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιο Α' στὸν Συνόδη Παπαδημητρίου «Καθηγητῆ ἐν τῷ Ρωσικῷ Πανεπιστημίῳ Ὁδησοῦ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς Φιλολογίας...]. Χρονολ. 19 Φεβρουαρίου 1907.

4. [Γράμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν στὸν Συνόδη Παπαδημητρίου, ποῦ συνοδεύει τὸ Δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ 'Αργυροῦ Σταυροῦ τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 3. Χρονολ. Ἀθήνα, 2 Μαρτίου 1907.

5. [Ρωσικὸ Δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ τίτλου τοῦ Ἰππότη τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τῆς Ἁγίας Ἄννας (τρίτης τάξεως) ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Πασῶν τῶν Ρωσιῶν Νικόλαο Β', στὸν ἑκτακτὸ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Nonorossijskij ('Οδησοῦ) Συνόδη Παπαδημητρίου]. Χρονολ. Πετρούπολις, 8 Ἰουνίου 1907.

6. [Ρωσικὸ ἔγγραφο τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Nonorossijskij ('Οδησοῦ) στὸν ἑκτακτὸ καθηγητῆ Σ. Παπαδημητρίου, μὲ τὸ ὅποιο τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας ἔδωσε τὴν ἄδεια (στὶς 22 Δεκεμ-

βρίου 1907) στὸν Σ.Δ. Παπαδημητρίου νὰ φέρη «τὸ ἑλληνικὸ παράσημο τοῦ Σωτήρος, πέμπτου βαθμοῦ». Βλ. καὶ ἔγγρ. 3 καὶ 4. Χρονολ. Ὁδησός, 14 Ἰουνίου 1908.

7. [Γράμμα χειρόγραφο στὰ γερμανικὰ τοῦ Friedrich Brandstetter (συνεταίρου τοῦ Otto Holtzes Nachfolger), ἀπὸ τὴ Λειψία, στὸν καθηγητὴ Σ. Παπαδημητρίου, στὴν Ὁδησό, σχετικὸ μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἑλληνορωσικοῦ καὶ ρωσοελληνικοῦ λεξικοῦ]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 2. Χρονολ. Λειψία, 7 Ἰουλίου 1908.

8. [Γράμμα στὰ ρωσικὰ τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Νοβοροσσιjskij (Ὁδησοῦ) στὸν καθηγητὴ Σ. Δ. Παπαδημητρίου πὸ ἀνακοινώνει ὅτι ἐγκρίθηκε ὁ διορισμὸς του ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ στὴν ἔδρα τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας]. Χρονολ. Ὁδησός, 4 Φεβρουαρίου 1909.

9. [Γράμμα στὰ γερμανικὰ τοῦ Friedrich Brandstetter (βλ. καὶ ἔγγρ. 7) στὸν καθηγητὴ Δρ. Συν. Παπαδημητρίου, στὴν Ὁδησό, σχετικὸ μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ρωσοελληνικοῦ καὶ ἑλληνορωσικοῦ λεξικοῦ καὶ μὲ τὸν Ernst Linde ἀπὸ τὴν Gotha, ὁ ὅποιος θὰ συναντήσῃ τὸν Σ. Παπαδημητρίου]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 2 καὶ 7. Χρονολ. Λειψία, 15 Ἰουλίου 1909.

10. [Ρωσικὸ δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ τίτλου τοῦ Ἰππότου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Στανισλάβου (δευτέρας τάξεως) στὸν Σύμβουλο τοῦ Κράτους, τακτικὸ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Νοβοροσσιjskij (Ὁδησοῦ) Συνόδη Παπαδημητρίου]. Χρονολ. Πετροῦπολις, 28 Μαΐου 1910.

11. [Γράμμα στὰ ρωσικὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου τοῦ Πανεπιστημίου Νοβοροσσιjskij (Ὁδησοῦ) στὸν καθηγητὴ Σ. Δ. Παπαδημητρίου, πὸ συνοδεύει τὸ Δίπλωμα τοῦ Ἰππότου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Στανισλάβου, δευτέρας τάξεως]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 10. Χρονολ. Ὁδησός, 3 Νοεμβρίου 1911.

12. [Γράμμα στὰ γερμανικὰ τοῦ Friedrich Brandstetter (βλ. καὶ ἔγγρ. 7) στὸν καθηγητὴ Δρ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁδησός, σχετικὸ μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ρωσοελληνικοῦ καὶ ἑλληνορωσικοῦ λεξικοῦ]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 2,7 καὶ 9. Χρονολ. Λειψία, 8 Ἰανουαρίου 1913.

13. [Ρωσικὸ δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ τίτλου τοῦ Ἰππότου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τῆς Ἁγίας Ἄννας (δευτέρας τάξεως) στὸν Σύμβουλο τοῦ Κράτους, τακτικὸ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Νοβοροσσιjskij (Ὁδησοῦ) Συνόδη Παπαδημητρίου]. Χρονολ. Πετροῦπολις, 23 Μαΐου 1913.

14. [Ρωσικὸ πιστοποιητικὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ὑπηρεσίας Παρασῆμων (τμῆμα Ὁδησοῦ) πρὸς τὸν τακτικὸ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Νοβοροσσιjskij (Ὁδησοῦ) καὶ Σύμβουλο τοῦ κράτους Συνόδη Δημητρίου Παπαδημητρίου ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φέρη τὸ ὀρειχάλκινο μετάλλιο ἀναμνηστικὸ τῶν 300 ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Οἴκου τῶν Ρωμανῶν]. Χρονολ. Ὁδησός, 3 Σεπτεμβρίου 1913.

15. [Γράμμα στα ρωσικά τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Νονο-rossijskij (Ὁδησσοῦ) πρὸς τὸν τακτικὸν καθηγητὴ Σ. Δ. Παπαδημητρίου, ποῦ συνοδεύει τὸ δίπλωμα τοῦ Ἰππότου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τῆς Ἁγίας Ἄννας (δευτέρας τάξεως)]. Βλ. καὶ ἔγγρ. 13. Χρονολ. Ὁδησσοῦ, 5 Σεπτεμβρίου 1913.

16. [Ρωσικὸν δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ τίτλου τοῦ Ἰππότου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου καὶ Ἰσαποστόλου Πρίγκιπα Βλαδιμήρου (τετάρτης τάξεως) στὸν Σύμβουλο τοῦ Κράτους καὶ τακτικὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Νονοrossijskij (Ὁδησσοῦ) Συνόδη Παπαδημητρίου]. Χρονολ. Πετροῦπολις, 17 Νοεμβρίου 1915.

17. [Πιστοποιητικὸν τῆς Νομαρχίας Θεσσαλονίκης (Ἀριθμ. Πρωτ. 1871 / 13 Φεβρουαρίου 1921) περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἰθαγενείας τοῦ καθηγητοῦ Συνόδη Δημητρίου Παπαδημητρίου].

18. [Διαβατήριον τοῦ Συνόδη Δημ. Παπαδημητρίου, στα ἑλληνικά καὶ στα γαλλικά, ποῦ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴ Νομαρχία Θεσσαλονίκης στὶς 16 Φεβρουαρίου 1921].

19. [Δακτυλογραφημένο ἀντίγραφο αἰτήσεως τῆς Αἰμιλίας χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου (Ἀλεξανδρούπολη), στὸν Ὑπουργὸν Παιδείας καὶ Ἐκτελεστικῶν, σχετικὰ μὲ συνταξιοδότησίν της ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος]. Χρονολ. Ἀλεξανδρούπολις, 31 Μαΐου 1927.

Στὸ ἴδιο ἔγγραφο: [Χειρόγραφο, ἀντίγραφο ἐπιστολῆς τῆς ἴδιας στὸν Ἰωάννη Γρυπάρη, Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Ἐκτελεστικῶν, σχετικὰ μὲ τὴ συνταξιοδότησίν της]. Χρονολ. Ἀλεξανδρούπολις, 21 Ἰουνίου [1927].

20. [Δακτυλογραφημένο ἀντίγραφο ἀποφάσεως τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου (Ἀθήνα), σχετικὰ μὲ τὴ συνταξιοδότησίν τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου. «Ἀριθμ. 788, Συνεδ. 8, Τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, τμημα Β»]. Χρονολ. συνεδρίασεως: 23 Φεβρουαρίου 1928.

21. [Χειρόγραφο σημείωμα στα ἑλληνικά ἀπὸ συγγενικὸ πρόσωπον τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴν του ὑπηρεσίαν]. Χωρὶς χρονολογία.

22. [Χειρόγραφο σημείωμα στα ἑλληνικά ἀπὸ συγγενικὸ πρόσωπον τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου, σχετικὰ μὲ τὰ πιστοποιητικὰ ὑπηρεσίας καὶ πτυχία τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου]. Χωρὶς χρονολογία.

Στὸ ἴδιο ἔγγραφο: [χειρόγραφο ἀντίγραφο ἐπιστολῆς τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου στὸν Ἰωάννη Γρυπάρη, σχετικὰ μὲ τὴ συνταξιοδότησίν της]. Χωρὶς χρονολογία.

23. [Χειρόγραφο σημείωμα, ἄγνωστον, στα γαλλικά, σχετικὸν μὲ τὴν προὔπηρεσίαν τοῦ Συνόδη Παπαδημητρίου καὶ μικρὸς κατάλογος τῶν ἔργων του]. Χωρὶς χρονολογία.

Σημ. Ίσως γράφτηκε από τὸν ἴδιο τὸν Σ. Παπαδημητρίου σὰν πρόχειρο σημεῖωμα γιὰ κάποιο curriculum vitae, γιὰτὶ σταματᾶει στὶς πληροφορίες ὡς τὸ 1920 καὶ στὸ τέλος, ἀντὶ γιὰ ὑπογραφή, ἔχει τὴν λέξη: bureau. Ὑποθέτουμε πὼς σημείωσε ὅτι τὸ ἔγραψε στὸ γραφεῖο του.

Β. Πολλὲς πληροφορίες θὰ εἶχαμε καὶ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ κατατέθηκαν στὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο, ἀφοῦ, ὅπως ἀναφέραμε καὶ στὴν παρ. ἀριθ. 1, σ. 175 ὁ φάκελλος ἐκεῖνος δὲν ὑπάρχει σήμερα. Ἡ μόνη πληροφορία ποὺ συναντήσαμε γιὰ τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνου τοῦ φακέλλου εἶναι ἀπὸ τὸ ἔγγραφο Α19, ποὺ πρόκειται γιὰ δακτυλογραφημένο ἀντίγραφο αἰτήσεως τῆς Αἰμιλίας, χήρας Συνόδη Παπαδημητρίου στὸν Ὑπουργὸ Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων. Ἡ αἴτηση ἀναφέρει στὸ τέλος τὰ συνημμένα ἔγγραφα ποὺ υποβλήθηκαν (ἀντιγράφω ἀκριβῶς τὴ σημείωση):

«*Επισυναπτόμενα ἔγγραφα*

1. Πιστοποιητικὸν γάμου.
2. Δίπλωμα Γερμανικοῦ Πανεπιστημίου.
3. Ἀναγνώρισις ἑλλην. διπλώματος ὑπὸ Ρωστικοῦ Πανεπιστημίου. 1896. Ὑφηγητής.
4. Δίπλωμα ὡς ἱππότης Ἀγίας Ἄννης καὶ ὡς ἑκτακτος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου. 1907.
5. Ἐγγραφοὺν διδασκ. συλλόγου Ἑλλην. Ἐμπορ. Σχολῆς Ὁδησοῦ ἦν διηύθυνε. 1888-1898.
6. Δίπλωμα ὡς τακτικὸς καθηγητῆς Ἑλλην. Φιλολογίας εἰς Ρωσσ. Πανεπιστ. Ὁδησοῦ. 1909.
7. Δίπλωμα παρασήμου Ἀγίου Στανισλάβου, ἐπὶ βαθμῶ συμβούλου τοῦ Κράτους 1909-1910.
8. Δίπλωμα ὡς ἱππότης Ἀγίας Ἄννης β'. 1913.
9. Δίπλωμα ὡς ἱππότης Ἀγίου Βλαδιμήρου. 1915».

Σημ. Τὰ ἀναφερόμενα ἔγγραφα ἀριθμ. 4, 7, 8 καὶ 9 φαίνεται ὅτι ἐπιστράφηκαν στὴν Αἰμιλία, χήρα Σ. Παπαδημητρίου. Βλ. σχετικὰ καὶ στὸ Ἀρχεῖο ΙΜΧΑ, Φ. ΣΤ' 58, ἔγγρ. 22.

Γ. Μία ἄλλη πηγή, ἀλλὰ αὐτὴ περισσότερο γιὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τῆς συζύγου του Αἰμιλίας, τὸ γένος Ἀνδρέα Σπαθάρη, εἶναι ὁ συνταξιοδοτικὸς φάκελλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου *ἐξ ἰδίου δικαιώματος*, μὲ τὰ στοιχεῖα Α 1346/51. Ἀπὸ τὸν φάκελλο αὐτὸ χρησιμοποίησαμε κυρίως τὸ Ὑπόμνημα Αἰμιλίας Σ. Παπαδημητρίου, *Περὶ ἀπνομῆς συντάξεως καὶ καθορισμοῦ τοῦ συνταξίμου χρόνου* (8 δακτυλογραφημένες σελίδες) (Χρονολ. Ἀθῆνα, 25 Ἰουλίου 1941), γιὰτὶ εἶναι τὸ μόνο ἔγγραφο ποὺ ἔχει συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ ἓνα βιογραφικὸ σχεδιάσμα.

R É S U M É

Constantin Papoulidis, Synodis D. Papadimitriou, 1859-1921,
(Un érudit de Thessalonique peu connu).

Le médiéviste Grec, professeur à l'Université d'Odessa, Synodis D. Papadimitriou (1859-1921) est d'origine de Thessalonique où il fit ses études secondaires. L'auteur trace ici les éléments biographiques et bibliographiques d'après ses recherches surtout aux documents inédits qui constituent le dossier ΣΤ' 58: ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΥΝΟΔΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ de l'Institut d'Études Balkaniques de Thessalonique.

S. D. Papadimitriou fit ses études à la Faculté des Lettres de l'Université d'Athènes, ensuite il a enseigné aux établissements des études secondaires grecs à Thessalonique, à Halki, à Stenimachos et à Odessa. Depuis 1890 et jusqu'à 1919, il a enseigné à l'Université d'Odessa la littérature byzantine. Il est connu surtout aux médiévistes pour ses travaux sur Théodore Prodrome, mais ce Thessalonicien érudit n'avait point jusqu'à présent une biographie sur lui.